

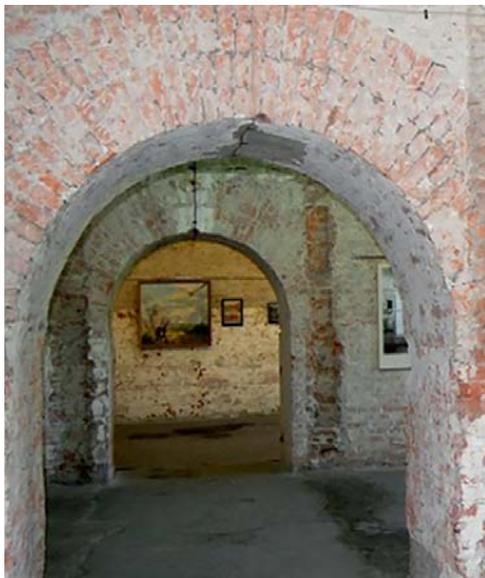

Сімвал памяці і павагі

Для легендарнай цытадэлі над Бугам гэты год асаблівы. У чэрвені краіна адзначыць 80-годдзе з пачатку Вялікай Айчыннай вайны. У верасні споўніцца 50 год Мемарыяльнаму комплексу “Брэсцкая крэпасць-герой”, а ў лістападзе — 65-годдзе Музея абароны Брэсцкай крэпасці. Прынамсі, да гэтых падзей для наведвальнікаў у форце №5 Брэсцкай крэпасці адкрылася пастаянная музейная экспазіцыя ды і сам славыты форт якасна адрэстаўраваны.

ст. 2

“К” інфармуе

ВЯРТАННЕ ТУТЭЙШАЙ АТЛАНТЫДЫ

27 студзеня — Міжнародны дзень памяці ахвяр Халакосту. Журналіст “К” распавядае пра культурную спадчыну беларускіх яўрэяў, скарбы з якой дэманструюцца ў музейных залах.

ст. 2 — 3

Тэма

МІФАЛОГІЯ КРЫВІЧАЎ У НАЦЫЯНАЛЬНЫМ СУВЕНІРЫ

Супрацоўнікі Віцебскага абласнога метадычнага Цэнтра народнай творчасці і мясцовыя майстры адраділі старажытныя вобразы і мастацтва вырабу гліняных цацак Аршанскага Падняпроўя і Віцебскага Падзвіння. Ёсць дасягненні, якімі можна ганарыцца...

ст. 3, 5

Гістарыёграф

ПАКЛІКАНЫ ГІСТОРЫЯЙ

Пра архівіста Яўзебія Лапацінскага, на жаль, у Беларусі ведаюць адзінкі. Спадзяемся, што гэта публікацыя справакуе ўвагу да самога слыннага дзеяча і да яго шляхецкага роду.

ст. 15

12 і 19 студзеня адбыліся чарговыя апаратныя нарады міністра культуры Рэспублікі Беларусь Анатолія Маркевіча з начальнікамі ўпраўленняў і аддзелаў міністэрства. Дзякуючы сродкам відэасувязі, ўдзел у нарадах прынялі таксама начальнікі ўпраўленняў культуры абласных выканаўчых камітэтаў.

Антон РУДАК

З дакладам аб стане і планах вытворчасці айчынных кінастужак выступілі генеральны дырэктар нацыянальнай кінастудыі "Беларусьфільм" Уладзімір Карачуўскі. Ён нагадаў, што з 2017 па 2020 год адбыліся прэміеры васьмі фільмаў студый. На 2021 год запланаваныя прэміеры чатырох фільмаў, сярод якіх "Авантуры Францішка Вырвіча" (акрамя рускамоўнай, мяркуецца стварыць і беларускамоўную версію стужкі), "Купала", "Лёс дыверсанта" і поўнаметражнага анімацыйнага фільма "Зоркі сёмага неба".

Былі завершаныя работы над трэма анімацыйнымі серыяламі, якія, у тым ліку, удзельнічаюць у міжнародных фестывалях для дзяцей. Акрамя таго, сёлета мусяць быць скончана праца, датычная

(Заканчэнне. Пачатак на старонцы 1)

"Абноўленым форт №5 турысты ўбачаць дзякуючы праекту Саюзнай дзяржавы "Капітальны рамонт, рэстаўрацыя і музеефікацыя збудаванняў Брэскай крэпасці", — паведамляе сайт Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (kultura.by, 19.01.2021).

Спецыялісты адрэстаўрыравалі левую частку гаржавой — абарончай — казармы, ачысцілі сцены і фасады, замянілі вокны і дзверы, правялі інжынерныя сеткі. У гэты час творчыя і навуковыя работнікі мемарыяльнага комплексу займаліся стварэннем гістарычнай экспазіцыі.

"Пяты форт дастойна прадэманструе летапіс шматграннай і велічнай гісторыі Брэскай крэпасці. Ста-

3 улікам мясцовых асаблівасцяў

кінаальманаха маладых рэжысёраў і серыяла "У пошуках анёла". Міністр звярнуў увагу на неабходнасць выклікаць у гледацка зацікаўленасць у праглядзе айчынных стужак, як на ўнутраным рынку, так і на экспарт. Таксама ў чарговы раз была падкрэслена патрэба стварэння відэаверсій спектакляў і канцэртаў для задавальнення культурных патрэб шырокага кола гледачоў.

Як стала вядома, святкаванні ў Барысаве — культурнай сталіцы Беларусі 2021 года распачнуцца ў лютым. Мяркуюцца, што ў рамках адзначэння адбудзецца ўрачыстае адкрыццё і канцэрт з удзелам артыстаў беларускай эстрады, на якім таксама будзе прадстаўлены план мерапрыемстваў, што пройдуць на працягу года.

Міністр звярнуў увагу на патрэбу актывізацыі работы па пошуку таленавітай моладзі. У першай палове сакавіка ў тэлефармаце маюць адбыцца нацыянальны адбор для ўдзелу ў фестывалі "Славянскі базар у Віцебску", па выніках якога вызначыцца па адным прадстаўніку ў рамках конкурсаў выканаўчых для дзяцей і дарослых.

У сістэме ўстаноў адукацыі запланаваны два конкурсы — Рэспубліканскі конкурс выканаўцаў на народных інструментах імя І. І. Жыноўца, які мае адбыцца ў канцы мая, і міжнародны конкурс піяністаў "Мінск-2021", які мяркуецца правесці напрыканцы снежня.

Вялікую зацікаўленасць выклікала абмеркаванне ўнясення зменаў у Кодекс аб культуры, работа над якімі адбываецца ва ўстаноўленыя тэрміны, працягваецца іх узгадненне з органамі дзяржаўнага кіравання. Між іншага, у працягу года ў Гродзенскай вобласці звярнула ўвагу на патрэбу ўнясення зменаў, датычных прадстаўленняў цэнтрам народных рамястваў магчымасці рэалізаваць прадукцыю сваіх майстроў.

Было закранутае таксама пытанне ўдасканалення

сістэмы ўзгаднення вонкавай рэкламы. Для гэтага мяркуецца стварыць у абласных саветах па рэкламе з удзелам зацікаўленых спецыялістаў і прадстаўнікоў творчых саюзаў, а таксама распрацоўваюцца рэкамендацыі па размяшчэнні рэкламы. Гэтыя захады дазваляць забяспечыць выкананне заканадаўства аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны і будучы спрыяць прывязанню архітэктурных помнікаў і гарадской забудовы наогул у адпаведны выгляд. Таксама ўпраўленнем па ахове гісторыка-культурнай спадчыны быў складзены і распаўсюджаны інфармацыйны ліст аб прымяненні спрошчанага парадку работ па бягучым рамоне і тэрміновых супрацаварыяўных работ на помніках архітэктуры катэгорыі "З".

Беларусь — краіна шматнацыянальная, і таму яе культурная спадчына складаецца з гістарычнага набытку не толькі беларусаў, але і мноства іншых народаў, якія цягам доўгіх стагоддзяў жылі на нашай зямлі. Вялікая ўвага сёння надаецца помнікам, якія сведчаць аб мірным суіснаванні ў Беларусі самых розных народаў і веравызнанняў. Але між іх можна вылучыць адну групу, гістарычны лёс якой выразна адрозніваецца ад іншых. Гаворка, вядома, пра беларускіх яўрэяў, якія жылі ў нашых гарадах і мястэчках яшчэ з XIV стагоддзя, і доўгі час складалі значную частку тутэйшага гарадскога насельніцтва.

Антон РУДАК / Фота аўтара

27 студзеня свет адзначае Міжнародны дзень памяці ахвяр Халакосту. Як вядома, у гады нацыскай акупацыі менавіта яўрэяў у Беларусі напактаў жахлівых лёс — ім награзала поўнае знішчэнне па нацыянальнай прыкмеце. Масавае забойства, зладжаныя нацыстамі, прычым беларускаму яўрэіству непапраўнага страты — а ў перспектыве такія ж страты былі нанесеныя і яўрэйскай культурнай спадчыне, якая згубіла пераважную большасць сваіх стваральнікаў і носьбітаў.

У выніку, праблема зберажэння гэтай спадчыны застаецца асабліва вострай ды актуальнай і сёння. У розных кутках краіны ўзнікаюць цікавыя ініцыятывы па захаванні і аднаўленні помнікаў яўрэйскай культуры, прычым супольнымі сіламі яўрэяў і прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцяў. Не застаюцца ўбока і музеі — так, на мяжы старога і новага гадоў, амаль адначасова, акурат з'явіліся дзве цікавыя выставы, прысвечаныя менавіта яўрэйскай культуры Беларусі.

ПА ЦАГЛІНКАХ

У Нацыянальным гістарычным музеі адкрылася экспазіцыя "Другое нараджэнне", прысвечаная рэканструкцыі яўрэйскай калекцыі Беларускага дзяржаўнага музея, якая існавала ў 1920 — 1930-я гады. Праект быў падрыхтаваны ў адпаведнасці з грантам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у культуры сумесна з Беларуска-Музеям гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Музеям гісторыі і культуры яўрэяў Беларусі, Нацыянальным архівам Рэспублікі Беларусь і Нацыянальным мастацкім музеем.

Як распавядае старшы навуковы супрацоўнік, куратар выставы Дар'я Сяліцкая, пазалетаў у фонды Нацыянальнага гістарычнага музея з Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны былі перацэненыя два дзясяткі прадметаў яўрэйскай нацыянальнай культуры. Уліковыя нумары сведчылі, што гэтыя артафакты паходзяць з даваеннага збору Беларускага дзяржаўнага музея, які дзейнічаў у міжваенныя гады ў Мінску і меў у сваім складзе, у тым ліку, яўрэйскі аддзел.

Адначасова з тым, пра яшчэ адну знаходку з уліко-

вым нумарам БДМ паведамлілі з Ізраільскага музея ў Іерусаліме. У выніку далейшых пошукаў супрацоўнікам Нацыянальнага гістарычнага музея ва ўземадзясніні з ізраільскімі калекцыямі міжваеннага музея. Ціпер вядуцца перамоў аб "мяккай рэстаўцыі" гэтых прадметаў — магчыма, некалі іх таксама можна будзе пабачыць у часовай экспазіцыі музея ў Мінску.

ГІСТОРЫЯ РАССЕЯННЯ

Яўрэйскі аддзел Беларускага дзяржаўнага музея існаваў з 1924 па 1933 год і папаўняўся самымі рознымі шляхамі — як у выніку экспедыцый, так і праз набыццё прадметаў у грамадзян, ахвяраванні, перадачу артафактаў з іншых музеяў. На жаль, у 1930-я гады, у выніку рэструктурызацыі, яўрэйскі аддзел музея быў ліквідаваны, яго калекцыя прыйшла ў заняпад. Ды і Беларускі дзяржаўны музей неўзабаве спыніў сваё існаванне — у першыя дні Вялікай Айчыннай вайны частку яго калекцыі разрабавалі захопнікі, частку — марадзёры з мясцовых жыхароў, а рэшту акупанты вывезлі з Мінска, узяўшы перад наступам Чырвонай арміі ў 1944 годзе. След гэтых рэчаў з'явіўся на абшарах Заходняй Еўропы, і яны дагэтуль застаюцца неашуканымі. Зрэшты, як пазвазе вышэйзгаданы прыклад са знаходкамі ў Ізраілі, губляць надзею нельга — магчыма, у будучыні ашукаецца і што-нішто з гэтай часткі калекцыі.

На жаль, у першыя пасляваенныя гады Беларускі дзяржаўны музей так і не быў адноўлены — таму артафакты, якія адразу пасля вайны ўдалося вярнуць на радзіму, трапілі ў іншыя музейныя зборы. Але і іх вярнулася невабача — у 1947 годзе ў Мінск прыбылі з Берліна толькі два вагоны з музейнымі прадметамі, некалі нарабаванымі гітлераўцамі ў Беларусі. Пазней іх размеркавалі паміж Беларуска-Ізраільскім дзяржаўным музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Дзяржаўным мастацкім музеем і Гродзенскім дзяржаўным гісторыка-археалагічным музеем. У выніку, пасля таго, як быў створаны Дзяржаўны музей БССР, нашчадкама якога з'яўляецца сённяшні Нацыянальны гістарычны, сюды трапілі толькі каля сямі дзясяткаў прадметаў са складу

Сімвал памяці і павагі

не яшчэ адным сімвалам памяці, павагі і глыбокага прызнання бесмяротнога подзвігу саветскага салдата, які прайшоў дарогамі ваеннага ліхалецця і здабыў Вялікую Перамогу, — сказаў на адкрыцці экспазіцыі міністр культуры Анатолій Маркевіч. — Сёння мы жывём пад чыстым і мірным небам, але заўсёды помнім пра ўрокі самай бязлітаснай вайны ў гісторыі краіны і чалавецтва".

Можна сказаць, у Брэскай крэпасці з'явіўся яшчэ адзін музей. Ён размясціўся ў казематах гаржавой казармы. Новая экспазіцыя займае шэсць залаў. Першая расказвае пра гісторыю фартыфікацыі на беларускіх землях. Другая прысвечана Брэс-

скай крэпасці ў фартыфікацыйнай сістэме на заходніх граніцах Расійскай імперыі. У трэцяй зале можна даведацца пра мадэрнізацыю цытадэлі над Бугам у пачатку XX стагоддзя і будаўніцтва двух фортавых паясоў. Таксама музейшыкі аднавілі інтэр'еры жыллага каземата для ніжніх чыноў, цэйггаўза, канцлярыяў форта і ўмывальні. Частку экспазіцыі зрабілі па-за казармай: у гаржавым капаніры, цэнтральным скразніку і паравым склепе.

Форт №5 — адзін з найбольш захаваных фартоў Брэст-Літоўскай крэпасці, знаходзіцца прыкладна за 3,5 км ад ядра мемарыяльнага комплексу. "Праводзілі рэстаўрацыю так, каб я мага менш парушыць аўтэнтычнасць форта. Напрыклад, тут знаходзіцца двухпавярховы капанір. Такіх больш няма ў Брэскай крэпасці, гэтым ён унікальны. Акрамя таго, гэта першы фартыфікацыйны аб'ект у Беларусі, які музейфікаваны", — заўважыў загадчык філіяла мемарыяла Александр Каркатадзэ.

Рэстаўрацыя форта №5 завяршыла трохгадовую праграму мерапрыемстваў Саюзнай дзяржавы ў Брэскай крэпасці. За гэты час капітальна адрамантаваны дзевяць аб'ектаў, рэстаўрыраваны і адкрыты тры музейныя экспазіцыі.

У чэрвені 1941 года ў форце знаходзіўся 3-ці стралковы батальён 44-га стралковага палка. Як распачалася Вялікая Айчынная вайна батальён быў узяты па трывозе. Частка байцоў паспрабавала прарвацца ў Брэсцкую крэпасць, а потым з баямі адыходзіла на ўсход. У гады акупацыі ў форце былі склады. У ліпені 1944 года ён быў вызвалены вайнамі 1295-га стралковага палка 160-й стралковай дывізіі 70-й арміі. Пасля вайны некаторы час у форце таксама знаходзіліся вайсковыя склады. Пасля вываду вайсковых частак форт быў у занятым стане, разбураўся. У 1995 годзе 5 фортаў быў прысвоены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці і ўжо праз некалькі год пачалася вялікая рэстаўрацыйная праца.

Калекцыя устаноў адукацыі "Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў" выказвае глыбокія спачувальні дацэнту кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і касцюма Шчамыяльвай Маргарыце Леанідаўне ў сувязі са смерцю мужа.

КУЛЬТУРА

ШТОПТЫНЬВАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЭІННАЯ, ДЛЯ ДАСТУГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА) Выдавецтва з кастрычніка 1991 года.

Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.
Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 637, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Галоўны рэдактар — КРЫЎЯНОС Александр Пазняк; **паўнамоцны імя і імя па бацьку, рэдактар** — Юры КАРПЕНКА; **адказны сакратар** — Таццяна ПАЎЛЕНКА; **рэдактар аддзела:** Яўген РАПІН; **аглядальнік рэдакцыі:** Эмілер ЮРКЕВІЧ, Надзея БУНІЧЭВІЧ, Надзея КУДРЭЙКА, Антон РУДАК, Ілья СВІРЬН, Юры ЧАРНЯКЕВІЧ; **спецыяльны карэспандэнт:** Пётр БАСІЛЕВІЧ; **мастацкі рэдактар** — Наталія ОБАД.
Сайт: www.kimpres.by. E-mail: kultura@ut.by. Адрас рэдакцыі: 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, ч. 4. Тэлефон: (017) 334 57 41. Рэкламны адрас: тэл. (017) 286 07 97, (017) 334 57 23. Тэлефон-факс: (017) 334 57 41. Рэкламны адрас: тэл. (017) 286 07 97, (017) 334 57 41.
Выдавец — Рэдакцыйна-выдавчыца ўстанова "КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА".
Дзірэктар — СЛАБОДЗІН Ірына Алксееўна; **першы намеснік дзірэктара** — КРУШЫНСКАЯ Людміла Алксееўна.
Прыёмная: (017) 334 57 41.
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, Ч. 4, Ч. 4, Ч. 4. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 35.
Аўтарскія права на выданні прадэманструе прадзвіжана, поўнамоцны імя і імя па бацьку, **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА.
Аўтарскія права на выданні прадэманструе прадзвіжана, поўнамоцны імя і імя па бацьку, **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА.
Паўнамоцны імя і імя па бацьку, **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА; **аўтары папулярнай адукацыйнай працы** — Ірына ПІСІМОНА.
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку".
220013, Мінск, праспект Незалежнасці, 79/1. ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004.

Міхась Філіповіч.
Сінагога ў Гродне.
1920-я гады.

Яўрэйскі адзел
Беларускага дзяржаўнага
музея ў 1927 годзе.

Вяртанне тутэйшай Атлантыды

колішній яўрэйскай калекцыі міжваеннага Беларускага дзяржаўнага музея, і пераважную большасць сярод іх складалі творы выяўленчага мастацтва.

РЭКАНСТРУКЦЫЯ ТРАДЫЦЫЙ

Толькі ў нашыя дні яўрэйскай калекцыі БДМ пакрысе пачынае набываць ранейшыя абрысы. Калі да вайны яна налічвала не менш за дзве тысячы прадметаў, то сёння іх лік у Нацыянальным гістарычным музеі не перавышае сотні. Але ж дакладна невядома, колькі яшчэ артафактаў з такім самым паходжаннем могуць захоўвацца ў фондах іншых музейных устаноў Беларусі і замежжа.

Прастора экспазіцыі ўмоўна падзелена на дзве часткі — калі адзін бок залы прысвечаны гісторыі яўрэйскай калекцыі Беларускага дзяржаўнага музея і ўяўляе з сабе своеасаблівую часавую лінейку яе развіцця, заняпаду і адраджэння, то адмысловыя плакаты і інфраграфіка, змешчаныя на супрацьлеглай сцяны, распавядаюць аб культуры і рэлігіі яўрэяў, паслядоўна знаёмячы наведвальніка з найважнейшымі рытуаламі ды святымі іудаізму і асноўнымі этапамі жыцця веруючых яўрэяў.

На падлозе можна пабачыць абрысы плана будынка, дзе ў міжваенныя гады размяшчаліся Беларускае дзяржаўнае музея — пазней ён быў перабудаваны і ўвайшоў у аб'ём Дома афіцэраў. Дапаўняюць экспазіцыю графічныя работы мастацкай Ганны Раманенка, якія перамяшчаюць глядача ў свет яўрэйскай традыцыйнай культуры. Таксама ў экспазіцыі можна азнаёміцца з копіямі і тэкстамі дакументаў унутранага абароту Беларускага дзяржаўнага музея, якія праглядаюць святло на лёс яго яўрэйскай калекцыі ў міжваенныя гады і падчас нашчаскай акупацыі.

УЦЕКАЧЫ З НЕВАРАЦІ

Экспазіцыя адкрываецца шэрагам графічных і жывапісных работ, створаных у

Кідушныя кубкі з калекцыі Ігара Сурмачэўскага.

Тасы — адмысловыя шчыткі для скруткі Торы.

Арон а-кадэш з сінагогі ў Вузлянах.

міжваенныя гады яўрэйскімі мастакамі, сярод якіх знакамітыя Юдэль Пэн і Янкель Кругер, а таксама працы беларускіх мастакоў на яўрэйскую тэматыку. Акрамя гэтага, тут можна пабачыць цэлы шэраг рытуальных прыладаў: калекцыю тасаў — адмысловыя шчыткі для скруткі Торы, датаваных XIX стагоддзем, ханукальныя святлільні XVIII стагоддзя, старалаўнія падсвечнікі і разнастайны посуд.

Цэнтральнае ж месца ў экспазіцыі займае сапраўдная перліна яўрэйскай калекцыі міжваеннага музея — драўляны арон а-кадэш, адмысловы каўчэг для скруткі Торы, які датуецца XVIII стагоддзем. Ён паходзіць з разбуранай у 1930-я гады сінагогі ва Узлянах — цяпер гэта вёска ў Пухавіцкім раёне. Гэты сакральны прадмет мае даволі незвычайны лёс — у

1920-я супрацоўнікі музея абмянялі яго на значна навіейшы арон а-кадэш з мінскай Харальнай сінагогі — на той момант ён, відаць, не ўяўляў для іх асабліва гістарычнай цікавасці.

СВЯТЫ ГОРАД ЗА АКНОМ

А ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага працуе выстава прадметаў яўрэйскай культуры "Тутэйшы Іерусалім". Усе прадстаўленыя тут экспанаты паходзяць з прыватнай калекцыі Ігара Сурмачэўскага. Пераважную большасць са ста трыццаці прадметаў, якія можна пабачыць на выставе, складаюць датаваныя XIX стагоддзем адмысловыя срэбныя кубкі для кідуша. Так у іўдзейскай традыцыі завешча абрад асвячэння віна з падзякай Богу за дараванне народу Ізраіля святочныя дні і суботу, калі веруючыя яўрэі адпачываюць. Таксама кідуш з'яўляўся падчас яўрэйскага Вясялля, калі маладыя пілі віно з аднаго кубка, які адрозніваўся ад звычайных кідушных сасудаў найунаскоўнажкі.

Кубкі для кідуша, якія паходзяць з нашага рэгіёна,

маюць цікавую адметнасць. Калі на захаднеўрапейскіх вырабах такога кшталту можна было пабачыць арнамент з выявамі раслін альбо жывёл, то ў Расійскай імперыі, за рысай аседласці, на кубках для кідуша змяшчалі выявы Іерусаліма. Вядома, рабілася гэта ў адпаведнасці з асабістымі ўяўленнямі майстроў, таму святы горад набываў рысы мясцовых гарадскіх краявідаў.

Нездарма, відаць, сярод сотні экспанатаў такога кшталту, якія прадстаўлены на выставе, найбольш уражвае нічым не адметны, на першы погляд, срэбны кубак — аказваецца, ён быў знойдзены на месцы Халоднай сінагогі — найстарэйшай іўдзейскай малельні Мінска, якая была збудаваная ў XVII стагоддзі і да 1966 года стаяла на Нямец, зусім непадалёк ад месца, дзе праходзіць выстава.

КАШТОНАСЦЬ РОЗУМУ І ХАРАСТАВА

Таксама тут можна пабачыць іздаккі — адмысловыя скарбонкі, якія дарылі яўрэйскім хлопцам-падлеткам у дзень бар-міцвы, калі ім спаўнялася трынаццаць і яны пачыналі лічыцца дарослымі. Скарбонка-здака прызначалася для таго, каб збіраць у яе грошы на будучае навучанне. На выставе можна азнаёміцца таксама з біяграфіяй аднаго з вядомых мясцовых майстроў, якія выраблялі рытуальныя і побытавыя прадметы са срэбра — вядомага ювеліра Ізраіля Заходэра, які паходзіў са Шклова, а пазней працаваў у Маскве. Побач прадстаўленыя прыклады такога майстэрства — падсвечнікі, падносы, графіны, цукарніцы.

Акрамя срэбных твораў мастацтва, тут можна пабачыць і іншыя сведчання яўрэйскай культуры — кніжкі-гербарыі з травамі і кветкамі Святой зямлі з Іерусаліма, датаваную 1890 годам, пергаментныя скруткі Торы з Ваўкавыска, датаваныя XIX стагоддзем, гравюры з выявай Іерусаліма ў XVIII стагоддзі, а таксама рэканструяваны фрагмент інтэр'ера ў яўрэйскім доме — кухню з мэбляй і медным посудам пачатку дваццатага стагоддзя. Абедзве выставы можна пабачыць да 28 лютага.

Міфалогія крывічаў у нацыянальным сувеніры

"Ад праездеў спакон вякоў" нам дасталася наша народная культура. Многае, праўда, забыта, многае згублена, але многае і пакрысе вяртаецца. Так, цягам апошніх шасці гадоў на Віцебшчыне адраджаліся старажытныя вобразы і мастацтва вырабу гліняных цацак Аршанскага Падняпроўя і Віцебскага Падзвіння: адраджаліся супрацоўнікі Віцебскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці і мясцовымі майстрамі. У 70-х гадах мінулага стагоддзя гэтая архаічная культура, што бярэ свой пачатак яшчэ ў часы неаліту, на Віцебшчыне была ўжо амаль страчана — як зніклі ганчарныя цэнтры, так знікла і традыцыя народнай цацкі. Але на гэты момант ёсць дасягненні, якімі можна пахваліцца.

Надзея КУДРЭЙКА

ЗНАЦЬ ШЛУПІННЕ ПАПСЫ

У кастрычніку мінулага года гліняным народным цацкам Аршанскага Падняпроўя і Віцебскага Падзвіння быў нададзены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці, на пачатку ўжо гэтага года пад час цырымоніі ўручэння прэміі "За духоўнае адраджэнне" калекцыі Віцебскага АМЦНТ на чале з дырэктарам Кацярынай Лабука атрымаў спецыяльную прэмію за адраджэнне традыцыйнай тэхналогіі вырабу гэтых цацак. Можна падвесці вынікі зробленай працы і прызнаць, што кавалак нашай беларускай спадчыны вернуты з забыцця. Але з іншага боку — гэта толькі пачатак вялікага шляху.

Вось зараз у Віцебскай вобласці ўжо сем майстроў траймаюцца рэканструкцыяй менавіта архаічнай, звычайнай глінянай цацкі, уласцівай гэтым мясцінам яшчэ ў далёкіх-далёкіх стагоддзях. Хаця, зразумела, проста глінянай цацкай, свістулкай зараз нікога не здзівіш, на розных кірмах падобных вырабаў хапае — і коцікаў, і муляцыйных персанажаў, і каго заўгодна. Але ж такіх вобразаў не было ў беларускай традыцыі, а былі — прынамсі ў віцебскім рэгіёне, пра які ў нас гаворка — волат, птушка-конь, верхнік, мядзведзь і гэтак далей. У іншых абласцях Беларусі гліняныя цацкі мелі свае асаблівасці, у іншых краінах — свае. Бо, зразумела, людзі па ўсім свеце стваралі іх яшчэ з дагістарычных часоў. І зараз паўсюль вялікая цікавасць менавіта да самых архаічных вобразаў без пазнейшага награвушчвання дэкору: найбольшую каштоўнасць маюць цацкі, якія адкрываюць неалітычную форму і неалітычны дэкор, геаметрычны па свайму характару. І ў Беларусі таксама ёсць патрэба ачысціць народную цацку ад уплыву поп-культуры.

ЗАНУРЫЦА УГЛЫБ ГІСТОРЫ

Нават на прыкладзе нашых суседзяў — Расіі, Украіны, Польшчы, Літвы — мы можам бачыць, з якой павагай і ўвагай краіны ставяцца да сваіх традыцый гліняных цацак, як ствараюць з цацак сапраўдныя брэндзі, узводзяць у статус нацыянальнага сувеніра. У Расіі, напрыклад, усе ведаюць пра дымкаўскую цацку, філімонаўскую, каргопальскую, тульскую і гэтак далей. Але чаму б нам, ды і ўсяму свету, не ведаць пра аршанскую цацку, полацкую цацку, бабінавіцкую свістулку? У іншых абласцях Беларусі і свае брэндзі з сувенірамі маглі б быць. Бадай што першымі такую працу па аднаўленні традыцый глінянай цацкі пачалі менавіта ў Віцебску, пачалі — і дасягнулі сапраўдных поспехаў.

Заканчэнне — на старонцы 5.

К

Выйшаў зборнік “Місія выканальная-2”, у якім перспектывы вывучэння фальклору разглядаюцца навукоўцамі з Беларусі і Эстоніі. Некаторыя артыкулы акрамя тэарэтычнай маюць вялікую практычную значнасць, у тым ліку для работнікаў сферы культуры на месцах. Адзін з такіх тэкстаў — “Пагрозы інстытуцыйнай народнай творчасці ў Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцей Беларусі” Таццяны Мармыш.

Борць на могілках. Вёска Пагост Жыткавіцкага раёна. 2014 год.

Каталіцкая Вербніца ў Мінску. 2017 год.

поп-культуры (Чабурашка, Мікі Маус, капітан Джэк Верабей і г. д.).

Зноў жа пагаджаючыся з тэзісам, не пагаджаючыся з прыкладам, які яго ілюструе. “Вынаходніцтва традыцый” — сапраўды праблема, але, на маю думку, часцей яна выклікана ідэямі з папулярнай эзатэрычнай літаратуры, з прац па своеасабліва зразуметым язычніцтве ці, наадварот, уплывам рэлігійных устаноў (найперш праваслаўнай царквы). Традыцый інтэрпртуюць і робяць “больш духоўнымі”, арыентаваныя на неўласцівыя для мясцовай культуры ўзоры. Што да Давыд-Гарадка, то, мяркую, з’яўленне там сучасных калядных персанажаў разам з традыцыйнымі — заканамерны працэс, які сведчыць пра жывы стан карнавальнай традыцыі. У свой час так жа ў калядных гуртах з’явіліся шыганы ды жыды, вайскоўцы пад рознымі імёнамі (Салдат, Афіцэр). Той жа давид-гарадочкі Конік — не такі ўжо і “стары” персанаж, бо выйляе вайскоўца на кані.

чымасць носьбітам паказашь сябе, а гледачам — далучыцца да традыцыі. Істотна, каб такія мерапрыемствы не адрывалі гурты ад выканання неабходных абрадавых дзеянняў дома ўласна ў святочны дзень, калі яны павінны здзяйсняцца, адначасова праходзячы блізка да ўрачыстай даты. У вёсцы Пагост Жыткавіцкага раёна ладзіўся фальклорны фестываль уласна на свята Юр’я 6 мая. Гэта не спрыяла ні захаванню мясцовай традыцыі (людзі замест таго, каб чакаць абходных гурт на падворку, ішлі да сэнны), ні традыцый населеных пунктаў, адкуль прыязджалі гурты-госці (тыя замест абходу ўласных вёсак выступалі на сцэне ў чужым сяле).

КАНКУРЭНЦЫЯ РЭГІОНАУ

Не сакрэт, што вобласці змагаюцца між сабой па колькасці элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны, унесеныя ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей. Гэта часам прыводзіць да падачы на разгляд апісання “мёртвых душ” (інфармацыі з навуковай літаратуры, якая не адлюстроўвае актуальнага стану культуры) замест жывых традыцый. Таццяна Мармыш тлумачыць гэта недакладным разуменнем прычынаў аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны і імкненнем адшукаць як мага больш яе элементаў у рэгіёне. Тут магу толькі пагадзіцца з даследчыцай: лепш менш, ды лепш.

РАЗУМНАЕ РАШЭННЕ

Таццяна Мармыш піша, што змена прасторава-часовага вымярэння нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якая выйляецца ў “экспарце” носьбітаў на канцэрты, фестывалы, кірмашы, зараеща, ва неўласцівы для бытавання элемента час (дэманстрацыя Каляды ўлетку), надае праявам традыцый забяўляльную функцыю і адмоўна ўплывае на каштоўнасць спадчыны ў грамадстве. Даследчыца не адмаўляе становачых момантаў, звязаных з дэманстрацыяй традыцый па-за натуральным для іх кантэкстам: носьбіты адчуваюць сябе запатрабаванымі, часта з’яўляюцца магчымым дадатковага заробку для іх, распаўсюджваюцца веды пра спадчыну.

Разшнем, на маю думку, можа быць “дэкантэкстуалізацыя з розумам”. Склада на адмаўляць каштоўнасць фестывалю ды іншых мерапрыемстваў і тое, што прысутнасць носьбітаў традыцыі — на карысць такім імпрэзам. Істотна, каб была карысць і для носьбітаў, і для спадчыны ў цэлым. Напрыклад, у Любанскім раёне робяць тэматычныя калядныя фестывалі, калі гурты з розных вёсак дэманструюць свае традыцыі на сцэне ў райцэнтры. З аднаго боку — так, дэманстрацыя. З другога — маг-

ПЕРАКУРНАЕ РАЗУМНЕННЕ АЎТЭНТЫЧНАСЦІ ПРАЯЎ НАРОДНАЙ КУЛЬТУРЫ

Крытэрыі аўтэнтычнасці не адпавядае прыныпам Канвенцыі UNESCO аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Таццяна Мармыш праблематызуе гэта паняцце, паказвае, што нават ва ўмовах беларускага Інвентара, скіраванага на праявы сельскай, даіндустрыяльнай па паходжанні, культуры, нематэрыяльнай спадчыны, нематэрыяльнай спадчыны фарміравання Дзяржаўнага спісу гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь.

Алена ЛЯШКЕВІЧ, супрацоўніца Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі
Фота аўтара

Няпросты шлях у брэндзі

Нематэрыяльная культурная спадчына: пагрозы і ахова

Назву “Місія выканальная” меў першы беларуска-эстонскі зборнік навуковых артыкулаў, выдадзены ў 2018 годзе. Яна перафразае назву фільма “Місія невыканальная”, сцвярджаючы, што фалькларыстыка — навука актуальная і перспектыўная, прыдатная і для аналізу з’яў традыцыйнай культуры, і стратэгічна інфармацыйных пляняў у сучасным свеце. Таццяна Мармыш у названым артыкуле абав’язна сваёй шматгадовай вопыт і ў якасці даследчыка-тэарэтыка, і металдыста-практыка. Калісьці мы разам працавалі ў адзеле забеспячэння дзейнасці па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Інстытута культуры Беларусі (раней Інстытут праблем культуры, цяпер структурнае падраздзяленне Універсітэта культуры і мастацтваў).

Таццяна даводзіць, што ўнісенне элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Беларусі спрыяе не толькі іх ахове, але і ўзнікненню шэрагу пагроз: канструяванне мадэлі нацыянальнай культуры шляхам пашырэння спісу, камандыфікацыя і камерцыялізацыя народнага мастацтва, докмантэстуалізацыя, вынаходніцтва традыцый, канкурэнцыя рэгіёнаў, перакурчанае разуменне аўтэнтычнасці праяў народнай культуры. Для тэарэтычнага асэнсавання пазначаных праблем Таццяна Мармыш прыцягвае і замежныя публікацыі. Пры гэтым пагрозы аналізуюцца на беларускім матэрыяле, што абумоўлівае спецыфіку іх выдзялення аўтаркай апразна ад больш агульных пастулатаў UNESCO.

Гурт “Глыбокія крыніцы” з вёскі Закальное Любанскага раёна выступае на фальклорным свяце ў вёсцы Пагост Жыткавіцкага раёна на Юр’я. 6 мая 2015 года.

КАНСТРУЯВАННЕ МАДЭЛІ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

Таццяна Мармыш адзначае, што ў Кодэксе Рэспублікі Беларусь аб культуры элементы нематэрыяльнай спадчыны, унесеныя ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей, разглядаюцца хутчэй як спадчына, якая належыць дзяржаве, а не носьбітам, і як агульнабеларуская з’ява, а не дасягненне лакальнай культуры. Даследчыца таксама піша пра перавагу ініцыятывы зверху над ініцыятывай знізу ў справе ўнісення элементаў у Дзяржаўны спіс. Усё гэта супярэчыць духу Канвенцыі UNESCO аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны.

На маю думку, тут праблема больш шырокая: на жаль, не толькі ў сферы культуры нацыянальнае беларускае заканадаўства не адпавядае міжнародным дакументам, якія Рэспубліка Беларусь ратыфікавала і абавязалася выконваць. Гэта поле дзейнасці для юрыстаў. Што да ініцыятывы знізу — то яе, безумоўна, хацелася б бачыць больш. Выдатны прыклад — Таварыства босых бортнікаў, якое фактычна “траснула” беларускае бортніцтва ў рэпрэзэнтатыўны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO, шмат зрабіла для таго, каб гэты файл стаў інтэрнацыянальным, на-

ладзіўшы сувязі з польскімі бортнікамі. У той жа час, варта разумець, што носьбіты — не заўсёды маладыя ды ініцыятыўныя, а часта — людзі сталага веку, абіяжаранія клопатамі па гаспадарчы. Таму ініцыятарамі ўнісення спадчыны ў спіс могуць стаць работнікі мясцовых ці раённых устаноў культуры, якія часам з’яўляюцца пера-імальнікамі традыцыі, але ў любым выпадку — прадстаўнікамі мясцовай супольнасці, не чакаючы, пакуль іх спадчыну “заўважыць” з вобласці.

КАМАДЫФІКАЦЫЯ І КАМЕРЦЫЯЛІЗАЦЫЯ НАРОДНАГА МАСТАЦТВА

Гэтыя з’явы, на думку Таццяны Мармыш, характэрныя ў першую чаргу для рамесных традыцый, якія часта выкарыстоўваюць у турызме. Традыцыйныя практыкі, навыкі і веды апісваюцца ў першую чаргу з эканамічнага боку. Як прыклад даследчыца прыводзіць практыку продажу ў Мінску велікодных вербаў-“пальмаў”, зробленых па ўзоры з Гродзенскага раёна (мясцовая практыка ўнесена ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей).

Агулам пагаджаю з тэзісам, што камерцыялізацыя — сапраўды сур’ёзная пагроза для традыцыйных рамстваў. Жаданне зрабіць больш за продаж выдзе да спрашчэння і, у выніку, страты тэхналогій,

ахвота дагадзіць пакупніку — да выкарыстання аляпаватых, нехарактэрных для традыцыйнай культуры колераў. Аднак, з прыкладам, які прыводзіць Таццяна, пагадзіцца не магу. “Нацыянальныя брэндзі” ці не ўсіх краін праходзілі шлях з мясцовай культуры ў нацыянальную, гэта датычыцца не толькі рамстваў, а і танцаў, песень... Проста гэта іншы ўзровень бытавання традыцыі. Канечне, замежнікам часта ўсё роўна, з якой часткі Беларусі паходзіць тая ці іншая з’ява. Але не ўсё роўна павінна быць самім беларусам. Галоўнай праблемай мне бачыцца недахоп інфармавання і майстроў, і турыстаў пра традыцыйныя, мясцовыя формы культуры.

ВЫНАХОДНІЦТВА ТРАДЫЦЫЙ

Недаацэнка мясцовай спадчыны, імкненне далучыцца да “высокага ўзору” прыводзіць, на думку Таццяны Мармыш, да ўнядрэння новых, нехарактэрных элементаў у тканіну народнага мастацтва. Як прыклад даследчыца прыводзіць калядны карнавал у Давыд-Гарадку (Столінскі раён), дзе разам з традыцыйнымі “конікамі” на Шодры вечар 13 студзеня дамы абыходзяць персанажы, пераапіраюцца ў героі амерыканскай і савецкай

■ Для даведкі:
Зборнік “Місія выканальная-2” — адзін з вынікаў супрацы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі і Эстонскага літаратурнага музея. З 2016 года ладзіліся супольныя палывыя даследаванні, канферэнцыі, публікацыі, праходзілі стажыроўкі беларусаў у Эстоніі. Вынікам стала ўзаемаўзбагачэнне і абмен вопытам.

Міфалогія крывічаў у нацыянальным сувеніры

(Заканчэнне.
Пачатак на старонцы 3)

У 2015 годзе Віцебскі АМЦНТ правёў першае адкрытае абласное свята глінянай цацкі “Салавейка”, якое стала штогадовым, і правёў у Дуброўне — бо ў мінулым гэты гарадок быў адным з ганчарных цэнтраў, што славіўся сярэд іншага і цацкамі. “Салавейка” якраз падштурнуў майстроў да актыўнай працы. Бо, зразумела, керамічным мастацтвам у XXI стагоддзі людзі працягваюць займацца, і цацкі лепяць. Але ж як было заахваціць майстроў звярнуць увагу менавіта на народныя, архаічныя традыцыйныя, як вярнуць ва ўжытак старажытныя вобразы, уласцівыя гэтым віцебскім мясцінам, і адрадыць такую ж старажытную тэхналогію лепкі? А проста прадумалі “Салавейку” і распрацавалі для яе палажэнне, у якім было напісана, што на конкурс прымаюцца работы — рэканструкцыі архаічных гліняных цацак. І майстры адклалі на пэўны час свае аўтарскія сучасныя задумкі і паглядзелі ўглыб нашай гісторыі. Узоры яны знайшлі ў музеях, у кнігах — гісторыя беларускіх гліняных цацак апісана, вывучана. Да таго ж цяперашнія майстры керамічных спраў — людзі як правіла са спецыялізаванай адукацыяй: выпускнікі каледжаў, Універсітэта культуры і мастацтваў, і працуюць яны менавіта ў мясцовых Дамах рамёстваў і Дамах культуры. На гэты момант праведзена ўжо пяць “Салавейкаў” і створаны ўнікальныя калекцыі цацак, рэканструяваных паводле старажытных этнаграфічных і археалагічных узораў.

СТАТУС НОВАГА СТАГОДДЗЯ

Канешне, у Віцебскім Цэнтры народнай творчасці пра гліняныя цацкі не забываліся і раней, і даўно спрабавалі арыентаваць майстроў на традыцыйныя вобразы. Напрыклад, мастацтвазнаўца Людміла Вакар, якая працуе ў Цэнтры з 1982 года, згадвае: яшчэ тады было відавочным, што традыцыйна трэба адраджаць. Бо ў другой палове XX стагоддзя ў нашай народнай культуры быў сапраўдны заняпад — дзяржава ў таямныя часы аддавала перавагу самадзейнасці. А як напрыканцы 80-х — пачатку 90-х пачыналася наша нацыянальнае Адраджэнне, так больш актыўнымі і цікавымі для людзей рабіліся і пытанні вяртання народных тра-

Бешанковіцкая свіцёлка.
Майстар Алеся Аўчыннікава.

“Пейнік з грудкай”.
Майстар Ірына Варона (Бабінавічы).

“Малец”. Майстар Алеся Сарбаш (Віцебск).

дыцый. З часам прыйшло разуменне, што фальклор, народная культура збяспечваюць імідж дзяржавы, культуры. На гэты момант праведзена ўжо пяць “Салавейкаў” і створаны ўнікальныя калекцыі цацак, рэканструяваных паводле старажытных этнаграфічных і археалагічных узораў.

У 80-я гады мінулага стагоддзя на Віцебшчыне яшчэ жылі патомныя ганчары, але працавалі яны ўжо не на продаж, а на заказ устаноў культуры, і ўстановы прапаноўвалі рабіць менавіта традыцыйныя цацкі — так і стварылася невялікая калекцыя. У тая ж гады Цэнтр правёў чатыры практычныя семінары, з 1986 года традыцыйнымі сталі разнастайныя выставы і конкурсы ганчарства і цацак, у 1996-м у Бачэйкае Бешанковіцкага раёна адбылося і першае рэспубліканскае свята ганчарства, ужо ў новым стагоддзі праходзілі конкурсы агляды народнага сувеніра Віцебшчыны... Такім чы-

“Вершнік на птушцы”.
Майстар Таццяна Шынкава (Орша).

нам, мінулы 2020 год, калі цацкі атрымалі статус нематэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці, падвёў вынік даўняй працы, якая яшчэ далёка не скончана.

БРЭНДАВАСЦЬ АРТЭФАКТА

Чым жа вылучаюцца старажытныя керамічныя цацкі менавіта Аршанскага Падняпроўя і Віцебскага Падзвіння? — У іх багатая сімволіка, звязаная з міфалагічнымі ўяўленнямі крывічкіх плямёнаў, што жылі ў вярхоўях Дняпра і Заходняй Дзвіны. Калісьці ўсе гэтыя свістулькі і бразготкі мелі ры-

“Камедыянт”.
Майстар Кацярына Зеленская (Полацк).

“Конь”,
майстар Алеся Сарбаш (Віцебск).

Глухароўская свіцёлка.
Майстар Уладзімір Квашко (Сянно).

“Птушка-конь”.
Майстар Вольга Алексеева (Дуброўна).

туальнае значэнне — гукам і свістам выклікалі вецер і дождж, адганялі злыя духі... А яшчэ цацкі былі аб'ярагамі. У XX стагоддзі магчымыя функцыі ў іх ужо практычна зніклі. Самыя старажытныя вобразы — гэта, канешне, антрапаморфныя: маці і волага, а яшчэ — вобразы жывёл і птушак. Калі фарміравалася гарадская культура, то папулярнымі сталі вобразы камедыянтаў, мядзведзяў і да таго падобнае.

Самыя архаічныя цацкі, па сведчаннях навукоўцаў — дубровенска-аршанскія. І з дубровенскай цацкі захавалася, напрыклад, 16 вобразаў. З іх самая стара-

ванні традыцыйнай формы: вершнікі, птушкі, вужы, мядзведзі. Паводле археалагічных артэфактаў адноўлена і 7 вобразаў аршанскай цацкі, 7 — сненскай: арыгінальным сненскім з'яўляецца конь на трох апорах тулава і свінка са свістком у лычку. Дарэчы, сненская “жаўранак” і “паўлін” з каронамі на галаве нагаваюць знакамітую раманаўскую цацку з Ліпецкай вобласці Расіі. “Але ў Раманаве промысел узнік у XVII стагоддзі, а гэта час масавага перасялення беларусаў у Маскоўскую дзяржаву, — значае Людміла Вакар. — І ўяўленая ў тым, што узнік ён менавіта ў выніку гэтага перасялення, што раманаўская цацка мае нашы віцебскія, сненскія карані”.

Бешанковіцкі раён прадстаўляе 6 гістарычных вобразаў, адметных ангобным лэкарам у выглядзе кропак і маленькіх плям. Знойдзеныя паблізу аграгарадка Ула антрапаморфная свіцёлка-бразготка да твусца ажно сярэдняга XV стагоддзя. 5 віцебскіх цацак адноўлены паводле археалагічных артэ-

фактаў, знойдзеных пад час раскопак Ніжняга замку і раёна Заднаўе ў Віцебску. Сярод іх унікальная цацка з умоўнай назвай “малец”, адметная ланкаватым пластыкай сваёй постаці, абрысы якой набліжаны да формы пентаграма. Паказальнай з'яўляецца свістулька “конь з сядлом”, які апаўднёва на дзве пярэднія нагі, а тулава пераходзіць у свісток. 8 вобразаў полацкіх цацак таксама адноўлены паводле музейных артэфактаў і археалагічных знаходак на тэрыторыі Полацка. Найбольш яркія вобразы — свістулькі “конік” у двух варыянтах: са спаранымі пярэднімі нагамі і на расставленых нагах з выцягнутай дугой шыяў. Рэдка ўзорам народнай смежавы культуры з'яўляецца цацка “камедыянт”.

Тэма гліняных цацак багатая на цікавосткі, і пра ўсе падрабязна не раскажаш. Дзякуючы сучасным майстрам Віцебшчыны з'яўляецца ўсё больш магчымай з'яўляюцца традыцыйныя беларускія творы і, магчыма, дачкамі моманту, калі яны таксама стануць нашымі брэндамі, знакамітым ва ўсім свеце. Дарэчы, у Ірўзі і Румыні ўжо стварылі і добрыя анімацыйныя фільмы, знятыя паводле пластыкі іх народнай глінянай цацкі. Можна, і для беларускіх майстроў анімацыйна гэта будзе добрай падказкай — звярнуць увагу на нашы традыцыі ў гэтай галіне.

Фота прадстаўлены Віцебскім АМЦНТ

Навіна пра тое, што патрыярх айчыннага тэлебачання Барыс ГЕРСТЭН захварэў на каранавірус, канешне ж, занепакоіла. Ды, на шчасце, усё абдышлося. Сёння “вечны КВНшчык”, як яго называюць, згадваючы поспехі маладосці, ізноў бадзёры і поўны планаў. Як засведчыла наша гутарка, ані смаку (да жыцця і прафесіі), ані нюху — на цікавыя сюжэты з беларускай гісторыі — знакамiты сцэнарыст не страціў і яўна не збіраецца.

Ілья СВІРЫН

— За тэя сорок з гакам гадоў, якія вы працуеце на тэлебачанні, змянілася вельмі многае — і ў плане тэхнікі, і ў жыцці грамадства. А ці ёсць у гэтай сферы хоць нешта нязменнае, непадладнае часу?

— Тое, што тэлебачанне — гэта вялікая моц, я алчуў адразу пасля свайго прыходу туды ў далёкім 1977 годзе. Мяне запрасілі зрабіць праграму “Спявайце, горны!” — прамы эфір піянерскага злёту з танцавальнай залы ў парку Чалюскінцаў, цягам якога піянеры павінны былі распяваць пра свае поспехі ў спорце, вучобе ды іншых добрых справах. І вось, да брамы парка падганяюць перасоўныя тэлестанцыі — тады гэта была навінка. Аднак мажына грузавікі ў вароты не пралазяць. І што б яны думалі: вароты знеслі, каб яны маглі праехаць!

Мы выставілі тэхніку, падрыхтавалі... А дзяцей няма! Не ведаю, што там здарылася: мо нехта нешта наблытаў. Час усё блізіцца. Я чуваю патыліцу: як выкручваюцца з гэтай сітуацыі? І раптам званок: праграма алмяняецца, бо паляцелі касманаўты, і ўвесь эфір прысвечаны ім. Сам ледзь не ўзіяеў на арбіту ад радасці! І зразумеў, што тэлебачанне — папраўдзе магічная рэч! Такім яно было, такім і застаецца.

— Я заспеў яшчэ той час, калі на тэлевізары было ўсяго тры кнопкі. Сёння іх — безліч. З аднаго боку, багацце выбару, з другога — пачуццё дэзарыентацыі...

— Па-першае, дэзарыентацыя, а па-другое — кланаванне ідэй. Ёсць перадачы, якія па-рознаму называюцца, але насамрэч — адно і тое ж. Мала таго, нават тэхніка здымак падобная рыхтык у рыхтык. Вы паглядзіце прагноз надвор’я на розных каналах: выходзіць сімпатычная дзяўчына, аднолькава складае рукі, вымаўляе першую фразу, потым паварочваецца на другую камеру... І ніякіх адрозненняў, ні каліва крэатыў! Ха-

“Мяне цікавіць найперш характар...”

ця тэхнічае абсталяванне на вышыні. Між тым, у часы маёй маладосці тэлевізійшчыкі несупынна нешта выдумлялі.

Не хочацца быць “старым бурчуном”, які лічыць, што раней і снег быў вялейшым. Але ж прамінулыя часіны згадваю з прыемнасцю. Скажам, цыкл “З чаго пачынаецца Радзіма”, які выходзіў у 80-я. У нас было неверагодныя госці. Прыкладам, у гэтым пакоі маёй кватэры сядзеў Зіновій Гердт. Памятаю, мая жонка вымавіла прозвішча “Сталін”. І знакамiты акцёр ажно ўскочыў: ды я яго на дух не пераношу! Але потым супакоіўся — калі падалі драпікі, якія Гердт страшна любіў. Здымалі ў Перадзелкіна Роберта Раждзвенскага. Як выявілася, гэта выдатны суразмоўца, грунтоўны і шчыры чалавек — нягледзячы на свой тагачасны камсамольскі задор.

— Сёння вы згадваеце тэя часіны ў сваёй аўтарскай праграме “Рэдакцыя” на Беларусь-3. Гэта настальгія?

— Хутэй памкненне адлюстраввае гісторыю нашага тэлебачання. Многіх герояў маёй праграмы з намі ўжо няма, іншыя — прызабытыя. Аднак не выпадае сумняваюцца, што ў развіццё сваёй справы ўсе яны зрабілі вялікі ўнёсак. Я распавядаю пра тэя праекты і асобы, якія мне падаюцца знакавымі, вартымі памяці. Можна, сёння яны выглядаюць ужо не надта актуальна і наўрад ці маглі б прыбыцьца ў цяперашнім эфіры:

рымт жыцця іншы, людзі іншыя, кліпавае ўспрыняцце... Але мне падаецца, што ў тых праграмах ёсць душа.

Пэўна, без маёй уласнай настальгіі тут не абдышлося. Але найперш мне хацелася нагадаць пра тэя дасягненні, якія мела наша тэлебачанне. Скажам, мала хто памятае, што ў 1989 годзе Алег Марозаў зрабіў тэлемаст Мінск — Дэтройт — Ванкувер. На такое тады нават Назоер не быў здаты, і Мінск перасягнуў Маскву. Аднак ніводнай згадкі нават у рэспубліканскай прэсе пра гэты “ідэалагічна небяспечны” крок не было.

— Вы прыехалі ў Мінск ужо будучы маладзёнам, а нарадзіліся ў заходнеўкраінскім Чорткаве. Адкуль тады веданне беларускай мовы?

— Найперш дзякуючы працы ў “ЛіМе” — яшчэ падчас навучання на журнафаку. А потым я патрапіў у “Бязлітасную”, як мы яе называлі, газету “Піянер Беларусі”. Чаму бязлітасную — ды проста так, гэта з Бабеля. Насамрэч газета была наадварот добразчытлай, а калектыву — цудоўным і дружным. Там я шмат часу навучыўся. Мая настаўніца ў журналістыцы — Ганна Краснапёрка, якая прайшла гэта, у юным веку стала партызанкай, напісала некалькі цудоўных кніг пра свой лёс, дзе ёсць і трагедыя, і гераізм, і высакароднасць людзей...

У “Піянеры” я адказаў за літаратурную частку. Многія цяперашнія класікі ў школьным веку дасылаі

мне свае першыя эскерсісы. Адночы добра “лапухнуўся”: адзін з юных талентаў выдаў верш Купалы за свой, а я яго апублікаваў. Потым давялося чырванець.

— Патрапіўшы на тэлебачанне, вы на доўгія гады сталі спартыўным журналістам...

— Дзякуючы чаму мне пашчасціла шмат дзе пабываць: у ЗША, Японіі, Кітаі... Савецкі чалавек пра такое мог адно марыць. Я асвоіў камеру, і мяне было выгодна пасылаць на міжнародныя спаборніцтвы як гэткага “два ў адным”. Потым ездзіў і на Алімпійскія гульні, нават узначальваў групы, якія там працавалі. Апроч уражанняў, адусюль прывозіў і новыя тэмы — напрыклад, спорт для інвалідаў. Або тэя знакамiтасці, чые імёны амаль што забытыя. Скажам, чэмпіён свету па авіяспорце Вадзім Аўсянкін, які загінуў у Мінску падчас паветранага свята на вачах у многіх тысяч...

Бокуна”, выходзіў на АНТ. Я з задавальненнем уліўся ў яго каманду і стаў вышукваць амаль нікому невядомыя посталі ды падзеі. А бывала і наадварот — факты вядомыя ўсім, але ніхто і не здагадаўся, што яны некалькі звязаныя з Беларуссю.

Дарэчы, ці ведаеце вы, што знакамiты трайны адэкалон прыдумаў Напалеон, калі ягоня войскі мерзлі ў нас пад Барысавам? Імператар загадаў парфюмерам зрабіць адэкалон, які, па-першае, меў бы прыемны водар (што для салдат заўсёды актуальна), па-другое, абараняў бы ад холоду, і па-трэцяе, ім можна было б без шкоды для жыцця сагравацца, прымаючы ўнутр.

Без сумневу, спорт — гэта частка нашай беларускай гісторыі. І звышчыкавыя асобы тут безліч. Скажам, мінчук Міхаіл Дзювачка, які перамог у першай у гісторыі Расіі міжнароднай велогонцы ў 1895 годзе. Або той жа Зігмунд Мінейка — былы

зроблена. Але раптам я задаўся пытаннем: а ці не маглі нашы землякі ўваходзіць у склад іншых зборных?

Пошук прынес пшён. На Алімпіядзе 1932 года ў Амстэрдаме за зборную ЗША выступала Альбіна Асіповіч. Прозвішча нібы наaska... Адкрываю яе анкету, а там чорным па белым напісана: нацыянальнасць — беларуска! Выявілася, што сям’я перабрадася за акія з Віленшчыны, дзядушчынка нарадзілася ўжо ў Амерыцы, але мову сваю і карані сям’я не забыла. Альбіна перамагла на першынстве Злучаных Штатаў па плаванні, патрапіла ў склад алімпійскай зборнай — і заваявала ў Амстэрдаме ажно два залатых медалі! Потым, дарчы, выйшла замуж за будучага ўладальніка кампаніі “Джэронэл Электрык”. Праўда, памерла ў маладым веку. Такі вольсёс.

— Цудоўны калыдаў на выпуск вашага новага цыкла “Геаграфія з біяграфіяй”...

Я распавядаю пра тэя праекты і асобы, якія мне падаюцца знакавымі, вартымі памяці... Падаецца, што ў тых праграмах ёсць душа.

— Даўно заўважыў, што вы ўспрымаеце спорт не вузкапрофільна — як большасць спартыўных журналістаў — а ў даволі шырокім кантэксце: як складнік жыцця грамадства ў той ці іншы перыяд...

— Мяне цікавіць найперш характар. Не так і важна, выйграў ты або прайграў спаборніцтва — куды істотней, якія чалавечыя якасці ты пры гэтым праявіў. Не ведаю, што можа быць больш вартым увагі за лёс чалавека. Тым болей, праз яго можна ўбачыць і гісторыю горада, народа, краіны.

І дарэчы... Чым адрозніваецца сённяшняе тэлебачанне ад ранейшага: у значнай меры страчаныя цікавасць да асобы. Падзеі затуюць увагу тых, хто за імі стаіць. Лёсы, псіхалогія, учынкi мала каго цікавяць у гэтым несупынным інфармацыйным віры.

— Там і няздзіўна, што праз спорт вы прыйшлі да гісторыі Беларусі...

— Я ўвесь час ёй паціху цікавіўся, нешта знаходзіў, занатоўваў... Нават не ведаючы, калі і дзе мне гэта спатрэбіцца. А штуршком да больш сур’ёзнай цікавасці адназначна стала з’яўленне праекта “Зваротны адлік”, які доўгі час рабіла “Майстэрыя Уладзіміра

паўстанец, які цудам уцёк з катаргі, стаў знакамiтым інжынерам у Афінах і дасылаў у нашы мясціны рэпартажы з першых Алімпійскіх гульніў.

— Думаю, я не першы, хто задае вам такое пытанне: як вам удаецца адкопваць у нетрах нашай гісторыі такіх неверагодных герояў?

— Гаўлоўна прычына — мая прыродная цікаўнасць. Скажам, нека ў Гродна я натрапіў на бальнішніма Зіновія Салаўёва. Задумаўся: а што ж гэта за Салаўёў такі? Запытаў у медыкаў, але яны і самі не налта ведалі. Пачаў капаць — і даведваю, што гэта апантаны рэвалюцыянер, які ў першыя гады СССР займаўся аховай здароўя і стварыў першы піянерскі лагер, знакамiты “Артэк” — а разам з гэтым і саму з’яў, вядомую некалькім пакаленням. А прычым тут Гродна? Аказваецца, Зіновій Салаўёў там нарадзіўся.

Некалі мне давялося папрацаваць у Алімпійскім музеі ў Лазане. Як выявілася, першым нашым суайчыннікам, які выйшаў на старт падчас алімпійскага дэбюта зборнай СССР (Хельсінкі, 1952 г.), быў Анатоль Юлінін. Сабраў пра яго інфармацыю — і, здавалася, справа

— Так, я ўжо даслаў заўважыў яшчэ на дзесяць серыі, і спадзяюся, што мы з “Майстэрыя Уладзіміра Бокуна” будзем працягваць гэты праект. Матэрыяла хапае. Такія кампактныя формы сёння вельмі запатрабаваныя. Звычайна дыржэцкія праграм шукае магчымаць заткнуць тую дзірачку, што ўтвараецца ў эфіры. А тут — невялічкая (5 — 6 хвілін), але змястоўная перадача. Тым болей, і зробленая яна як цукерка: малады рэжысёр Арына Бокун прыўнесла сваю фантазію, гумар, яркі арыгінальны стыль.

— Як мяркуюце, а ці шмат цікавых гісторыі і постаці ў беларускай мінуўшчыны мы пакуль што не ведаем?

— Вельмі шмат. Баюся, многае ўжо і не даведаемся. Зрэшты, нейкія сляды ў гісторыі ўсё ж застаюцца — вярта толькі іх дбайна шукаць. Пабачыш недзе ў старым энцыклапедычным даведніку або ў старым артыкуле згадку, што герой нарадзіўся на Беларусі — і пачынаеш яго гісторыю раскручваць. Даведваешся пра сям’ю, атачэнне. На жаль, многія ў сваіх пошуках абмяжоўваюцца адно інтэрнэтам ды лічачы, што калі там няма звестак, дык іх наогул не захавалася. Я ж вельмі люблю наведвацца ў бібліятэкі — і часам выходжу адтуль не з пустымі рукамі. І калі нехта захопіцца такімі даследаваннямі так, як захапляўся імі я, ён дакладна нешта ды знойдзе.

Фота Аляксандра КУШНЕРА

Паміж Беніцай і Смалянамі,

або Чаму б не пракласці маршрут для турыстаў?

(Працяг. Пачатак у № 3)

Зміцер ЮРКЕВІЧ

СМАЛЯНСКІ КЛАНДАЙК

Па колькасці цікавостак невялічкая па плошчы старажытнае мястэчка Смаляны, сапраўды, нібы той залатаносны Кляндайк. З таго, што мы ўжо наведлі і апісалі — замак Сангушкаў “Белы Ковель” (пачатак XVII стагоддзя), драўляная царква ў гонар Праабражэння Гасподняга (XVIII стагоддзе), царква ў імя святога Алексія Маскоўскага (другая палова XIX стагоддзя), побач з якой пірамідальная капліца Сямёнавых (пачатак XX стагоддзя). Праўда, дакрануша да муроў замка мы не змаглі, бо імправізаваны масток аказаўся затоплены ледзяной вадою (даўня праблема). Але наракаць на гэта не выпадае. Не мае рацыі той, хто кажа, што ўсе смалянскія цікавосткі можна агледзець за гадзіну — дзве. Толькі на агляд вышэйзгаданых, ды і то ў рытме “галапа” (бо імкліва цягнелі), спатрэбілася больш за гадзіну. З улікам жа ўсіх аб’ектаў самі Смаляны могуць быць мэтай аднадзённай турыстычнай вандрукі. І, для большай турыстычнай прыватнасці, мясцовым уладам варта было б трохі пакапаціцца пра патэнцыйных наведвальнікаў.

На днях у сацыяльных сетках было выстаўлена зімовае фота аднаго са старажытных замчышкаў у Літве (Меркіне). Мясцовыя ўлады, у дадатак да звычайных інфармацыйных шчытоў, усталявалі новы. На шкло нанесена стэлізаваная выява драўлянага замка, якую можна з вызначанай кропкі сумясціць з абрысам гарадзішча. Гэты прыём абсалютна не новы, але як нельга лепей пасуе да Беларусі, у якой ад старажытных замкаў або не засталася нічога, або рамантычныя руіны. І падыходзіць ён, зразумела, не толькі для замкаў.

Прасягваючы пералік, толькі здаючы тое, што нам не ўдалося наведваць, і даведацца, у якім стане гэтыя аб’екты. Бо фотаздымкі на сайце “Глобус Беларусі” не заўсёды адпавядаюць сучаснаму стану аб’ектаў.

Адной з такіх цікавостак з’яўляецца драўляны млын пачатку XX стагоддзя. Гэта ўжо не класічны вятрак, з якім маглі б змагацца мясцовыя Дон-Кіхоты часоў ВКЛ. Рухавік тут быў, верагодна, электрычны. У 2007 годзе будынак і абсталяванне было ішчэ ў поўным зборы і маглі б стаць часткай турыстычнага маршруту.

Беларускімі сцежкамі на занаўскіх мясцінах

Касцёл і кляштар дамініканаў “1937 года”.

Сядзіба Цітовых. Фота пачатку XX стагоддзя (не існуе).

Шараговая драўляная забудова XIX і пачатку XX стагоддзяў таксама на згубленне няблага захавалася. Але без адпаведнага даведніка самае цікавае адразу і не знойдзеш. Рознага кшталту цагляныя гаспадарчыя пабудовы таго ж часу — кузня, дом працоўных, двухпавярховы дом, як можна меркаваць, належалі да сядзібнага комплексу і таксама яшчэ не так даўно былі ў неаблагім становішчы.

Але зусім іншая справа з сядзібай Цітовых. Драўляная сядзіба (захаваліся старыя фотаздымкі), падчас Другой сусветнай вайны была часткова пашкоджана. Пазней у яе будынку размесціўся аграімяніны каледж. Але ўлетку 2019 года распачаўся знос сядзібы, якая не мела статусу гісторыка-культурнай каштоўнасці.

ДАМІНІКАНСКІ КЛЯШТАР “1937 ГОДА”?

Пасля агляду замка і цэркваў мы скіраваліся ў цэнтр мястэчка. Вельмі хацелася на ўласныя вочы убачыць не толькі касцёл, але і кляштар дамініканаў. Той самы, з-за якога вясной 2013 года выбухнуў сапраўдны скандал. Унітарнае сельгаспрадпрыемства “Смаляны” вырашыла ліквідаваць свае цэхі, якія былі размешчаны ў будынку кляштара. Кляштар, які знаходзіцца ў дзесяці метрах ад касцёла, быў занаваны ў 1678 годзе ўладнікамі мястэчка Сангушкамі. Пасля паўстання 1831 года царскія ўлады ў

1832 скасавалі кляштар. У 1899 годзе, як напісана ў даведніку “каталіцкія храмы Беларусі” (2008 год) і кляштар, і касцёл былі адноўлены намаганнямі ксяндза Герасімовіча і архітэктара Даўкшы. Але ў 1930-я годы савецкая ўлада прыстасавала будыны пад гаспадарчыя патрэбы. Менавіта тады і з’явіліся ў кельях кляштара людзі ў прамасленых спецоўках. Пасля некаторых унутраных перабудоваў механізатары вёскі выклалі цэглай на франтонне дату перабудовы. Думаю, не трэба тлумачыць, якія асацыяцыі ўзнікаюць у грамадстве пры згадцы пра сталінскія рэпрэсіі 1937 года. І менавіта гэта дата пазірае на мінакоў з муроў кляштара.

Знос будынка, дзякуючы імклівай рэакцыі Міністэрства культуры, быў спынены. Але застаўшыся без даху і з часткова пашкоджанымі мурамі кляштарцоў пераўтвараецца паціху ў вельмі непрыватныя руіны. Аб чым сведчаць і хмызы, якія паціху заваёваюць жыццёвую прастору, і адваля бытавога смецця, пакінутага, пераважна, аматарамі “культурнага адпачынку на свежым паветры”.

Дарэчы, гора “руйнавікам”, якія з імгненнем узялі за фінальныя вырашэнне кляштарнай праблемы, магчыма, ніхто не распавёў, што цэгла-пальчатка канчаткова выйшла з ужытку ў пачатку XVIII стагоддзя. А менавіта з яе і будаваўся кляштар, што мы убачылі на ўласныя вочы.

Магіла Тамаша Зана. Мастак Напалеон Орда. 1860-я.

КАСЦЁЛ НАЙСВЯЦЕЙШАЙ ДЗЕВЫ МАРЫ

Касцёл — помнік архітэктуры позняга барока, дамінанта Смалянаў, знаходзіцца ў самым цэнтры мястэчка. Пабудавалі яго ў 1760-я гады пры кляштары. Верагодна, раней на яго месцы быў драўляны папярэднік, які прышоў у заняпад, ды не адпавядаў ужо “духу часу”. Як і рэшткі кляштара касцёл унесены ў спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Зусім нядаўна вакол касцёла была пастаўлена новая агароджа з зялёнага металапрофілю. Мэта добрая, бо касцёл аварыйны. Але... ёсць і тут свае “але”. Інфармацыйны стэнд, усталяваны на дзядзінцы касцёла, аказаўся недасяжны для мінакоў. Да каго ж звяртацца па ключ ад каліткі — напісана не было. Праўда, для вельмі апантаных турыстаў не існуе ніякіх перашкодаў і праз колькі хвілін па адзін шляхі да стэнда былі знойдзены. Прычым без “крмінальнага адцення”. Запар быў агледжаны і касцёл. Стоячы ў цэнтры касцёла, пад акрыты небам, углядаючыся ў векавыя мury, мы думалі аб зменлівасці часу. Не так і даўно тут праходзілі вялікія ўрачыстасці, у якіх бралі ўдзел “гаспадары жыцця” таго часу. А цяпер ад іх не засталася аніякіх памятак, нават ценяў.

Думкі-думкамі, але позіркам шукалі мы іншае. Згодна з дакументам, прадастаўленым мне намеснікам

дырэктара Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі спадаром Дзянісам Лісейчыкавым, у касцёле меліся памяткі пра Тамаша Зана.

Дзве пліты, адна ў гонар самога Тамаша, а другая ў гонар яго жонкі Брыгіды са Святарожкі, былі размешчаны на калонах з правага боку. Была там яшчэ і іншая пліта, напрыклад, сям’і Арцішэўскіх.

Тэкст на Занавых плітах амаль ідэнтычны надпісам на надмагільных камянях, таму згадаем яго пазней. Развітаўшыся з халоднымі мурамі закінутай бажніцы ўжо ў поўнай цемры рушылі мы да апошняй кропкі маршруту.

МИЛЫ БОГУ І ЛЮДЗЯМ

Сямейнае пахаванне Занаў знаходзіцца на ўсходнім баку могілак, якія працягнуліся шырокім пясам уздоўж колішняга замкавага става. Насупраць іх, праз дарогу, замак. Цяпер на могілкі афіцыйны ўваход зроблены з заходняга краю, але да магілы філамата можна прайсці ў сухое ці марознае надвор’е з боку мястэчка, праз поле.

На вялікі жаль, шкаваць да Тамаша Зана ў саміх Смалянах, падаецца, не нарта вясокая. Бо сямейнае пахаванне аказалася недагледжаным. Хаця самы могілкі выразна кантрастуюць з тым, што можна сустрэць у іх апісаннях тых жа 1990-х. Тады тут быў непразлыны гушчар. Цяпер усё наваздоку. Аб тым, што на магілу час ад часу зазіра-

юць турысты, сведчылі знічкі. Але, думаецца, што варта было б тут усталяваць невялічкі інфармацыйны стэнд, каб польскамоўныя надпісы на старых магільных камянях не ўводзілі ў зман, што Заны не маюць да Беларусі аніякага дачынення.

На родавым пахаванні знайшлі спачын сцяраша наймалодшы сыноў Занаў Станіслава, які нарадзіўся ў 1854 годзе, але неўзабаве памёр. Пазней, побач з сынам, пахавалі і самога Тамаша Зана. Вось такі надпіс змясціў на камяні ксёндз Уладзіслаў Любамірскі.

“Мілы Богу і людзям Тамаш Зан, памяць пра якога бласлаўлена. Жыў і шчырэ аддаў. Памёр 7 ліпеня 1855 году ў Качачыне. З Святарожкі Брыгіда Зан пахаваная побач з сваім мужам 23 жніўня 1900 году ва ўзросце 81 год. Сын іх немаўля Стась памёр у 1854 годзе”.

Сямейнае пахаванне аточана невялічкімі гранітнымі слупкамі, злучанымі паміж сабой металічнымі ланцужкамі. Акрамя Тамаша, яго жонкі Брыгіды, сынка Станіслава, быў пахаваны тут і найстарэйшы сын Абдон (1849 — 1903). Ён быў знойдзены на магіле башкоў разгледзены. Пра сямейныя трагедыі Занаў, гвалтоўную смерць Абдона і яго брата Клеменса мы распавядзем асобна. Акрамя Занаў, удалося разгледзець, ёсць тут магіла нейкай спаларыні Герасімовіч (імя расчытаць у гэты раз не ўдалося). Верагодна, гэтая асоба была з блізкага атачэння Занаў. І гэта загалка на будучыню. Як і іншыя старыя пахаванні, якія ёсць на гэтых могілках.

Сыходзілі мы з могілак сцяжынкай праз поле, а за нашымі спінамі, на ўзвышшы, удалечыні міргалі светлячкі знічак.

Так завершылася смалянская частка маршруту “Шляхам Зана”. Развіталіся мы з гэтым месцам, маючы швёрды намер абавязкова вярнуцца сюды ўлетку. Каб ужо неспяшаючы абысці і мястэчка і ізноў наведваць у Качачыне.

Застаецца падзякаваць мясцовым хлопцам, якія дапамагалі нам зарыентавацца на мясцовасці і вывелі да прыпынку аўтобуса, які даймачу нас да Оршы.

У працягу гэтага шэрага нас чакае Беніца — мястэчка, якое ў нашым маршруце з’яўляецца самай заходняй кропкай.

Веру ў прадвызначанасць. Кажуць, яшчэ ў калысцы я шкуматаў газе-ты. Калі трошкі падрос, на мяне з кніжнай шафы пастаянна вывальва-ліся падшыўкі “ЛіМа”, “Настаўніцкай газеты” і “Маладосці”, якія гадамі выпісала маці-педагог. А яшчэ потым я з піетэтам ставіўся да таго, што маці добра ведае Максіма Танка, які курываваў напрыканцы 1950-х рэспубліканскія настаўніцкія нарады, а сястра-старшакласніца атрым-лівае абласныя прызны за сачынненні ад Івана Шамякіна. Усё мне пад-авалася заканамерным. Як, зрэшты, і тое, што праз час мне давалося працаваць і ў “Настаўніцкай газеце”, і ў “ЛіМе”, і што завёў я добрыя знаёмствы з Янкам Брылём, Рыгорам Барадуліным, Нілам Гілевічам, Іванам Шамякіным і з многімі іншымі, што пры жыцці склалі гонар ды славу Беларусі.

Як казаў малапісьменны дзед Сцяпан: “Трапіў у макулатуру — круціся!” Пад словам “макулатура” меў ён на ўвазе слова “наменклатура”. Адно дакладна: на адрэнтай журналісцкай прасторы кручуся як стары, але яшчэ не лядашчы вятрак. Веру ў прадвызначанасць дакладна. Усё, як адзін мой знаёмы музейшчык кажа: “Есць справа, вось я яе і раблю!”

Яўген РАГІН

Эцюд для саламянай віяланчэлі

Кожны дасведчаны ра-ботнік культуры ведае свой службовы абавязак. Кан-ца-краю ён не мае па той прычыне, што ад поспеху на культурнай дзялянцы залежыць у краіне шмат чаго: і гонар, і сумленне, і выніковасць вытворчасці з эканомікай. Так што кожны дасведчаны работнік культуры — на вагу золата. Такая ў яго святая прад-вызначанасць. Рушыць уперад будзем толькі тады, калі ўсвядомім гэта да са-мых апошніх драбніц. Ка-рацей, сёння — зноў пра дасведчаных.

“Калі што спадабаецца, калі ласка, надрукуйце!” — такую “суправадзілаўку” дала свайму лісту мета-дыст Смаргонскага раённа-га Цэнтра культуры Вольга Крывянкова. Спадалася ўсё, чытайце! “Напрыкан-цы мінулага года пры нашай установе пачаў дзейнічаць амаатарскі тэатр, — рас-па-вядзе аўтарка. — *Удзельні-кі — актыўная творчая мо-ладзь. Дзейныя спектаклі ўжо абдыўся. Рыхтуецца новая настаўніка. Пага-дзіцца, падзея для раёна — выключная!*” Пагаджаюся цалкам! Любая творчая актыўнасць развівае кры-тычную думку, робіць мыс-ленне канструктыўным і нестандартным, дазваляе імгненна адасобіць ману ад праўды. Так проста такія ўменні не прыдбаць... Чар-говая навіна ад Вольгі Кры-вянковай — пра шэраг ад-мысловых мерапрыемстваў не толькі ў раённым цэн-трах, але і ў высковым маш-табе. Усё запісваецца на відэа, якім папаўняецца сайт Смаргонскага раённа-га Цэнтра культуры. Сярод такіх ролікаў — майстар-класы па вырабе навагодніх упрыгожванняў ад раённа-га Дома рамёстваў і **Бялкоў-шчынскага** Дома культуры, кінасюжэт з **Сінькоўскага** Дома культуры пра на-родную гульнію “Цотка, ці лішка”, відэа з **Львойшчын-скага** Дома культуры, дзе ў рамках праекта “Музей у чамадане” былі прадстаў-лены цацкі савецкага часу.

Як прыдбаць мора па-зігтыўных эмоцый? Як ка-жуць дасведчаныя ама-тары зімовых прыгод, для гэтага варта наведць ка-

зачную сядзібу ў **Залей-ках**, што ў **Ўзельскім** раёне. Днямі да Зімініка прыехалі дваццаць хлопчыкаў і дзяўчынак, пазнаёміліся з неверагоднымі персана-жамі, паглядзелі тэатральную дзею, павадзілі ка-рагоды, зрабілі з Дзедам Зімінікам сэлфі.

І гэта яшчэ не ўсё з **Ўзья**. Вядучы металдыст па асноў-ных жанрах аддзела мета-дычнай работы мясцовага Цэнтра культуры і вольнага часу Святлана Лугіна рас-па-вядзе: “8 — 10 студзеня прайшоў дыстанцыйны міжраённы фест “**Арт-на-рад у Віцебску**”. *Лаўрэатам другой ступені стала Юзэ-фа Старасціна — загадчык сектара рамёстваў і тра-дыцыйнай культуры агра-гарадка Гераніёў Іўеўскага Цэнтра культуры і вольнага часу — у намінацыі “Дэкара-тыўна-прыкладное мастац-тва”. Саламаліцельчыца прадставіла на суд журы*

работу “Саламяная віялан-чэль”. Што толькі не вы-рабляюць з саломы нашы майстры-рамеснікі!

Гісторык культуры Аляксей Шаляхоўскі, як і заўжды, трымае нас у кур-се выдавецкіх спраў. Гэтым разам, піша ён, удалося прыдбаць у сталічнай кні-гарні зборнік апавяданняў Вінцэся Мудрова “По-німік літары Ў”, выдавец-тва “Янушкевіч”. У новую кнігу нашага харызматыч-нага празаіка з **Навалюц-ка** ўвайшлі навелы і апав-яданні апошніх дзесяці гадоў. Аляксей Шаляхоўскі прызнаецца, што даўно ші-кавішча творчасцю сло-вувата пісьменніка. Не ён адзін. Па меркаванні аўтара няблага было б наладзіць з Мудровым творчую сустрэ-чу ў сталіцы. Бібліятэчнай ініцыятывы не стае?

Чарговы неаб'якавы аўтар — Сяргей Чыгрын са **Слоніма**, летапісец, так бы

- 1 На здымках: “Залаты ўзрост” з Мазалава.
- 2 Эзэфа Старасціна і яе саламяная віяланчэль.
- 3 Лідскі замак прапанувае.
- 4 Дзеці з Іўеўшчыны ў гасцях у Зімініка.

мовіць, мясцовага мастац-кага жыцця. Гаворка сён-ня — пра стогадовы юбілей Аляксандра Бялова (1921 — 1985), які стаў кіраўніком тэатральнага калектыву пры раённым Доме культу-ры. Першы спектакль прай-шоў у 1948 годзе. Пэўны час Аляксандр Бялоў пра-ваваў акцёрам у Дзяржаў-ным рускім драматычным тэатры. 11 студзеня заслу-жанаму артысту споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння. Але ніхто пра гэты юбілей, на жаль, не згадаў. “*Няхай гэтыя рабкі,* — значае аўтар, — *стануць данінай памяці ўдоднаму чалавеку!*”

Пра вялікую ролю кнігі ў вырашэнні сямейных пра-блем распаўвае загадчык аддзела маркетынгу **Бяро-зінскай** раённай бібліятэкі Тамара Круталевіч. Ва ўста-нове, сцвярджае аўтар ліс-та, дзейнічае літаратурная пляючка, дзе месца ёсць і для дыскусій і для апавед-ных кніжных выстаў.

Чарговы знакаміты па-защатны аўтар “К” — Ан-дрэй Струнчанка. Ён паве-даміла пра дзесяцігоддзю дзень нараджэння жаноча-га клуба “Залаты ўзрост”, што дзейнічае пры **Ма-залаўскім** (Віцебскі раён) сельскім Доме культуры. Па ініцыятыве Ірыны Тол-кач, якая стала сённяшнім кіраўніком клуба, жыхаркі Мазалава ды іншыя нава-

вольныя вёсак аб'ядналіся ў вакальны калектыв, які цяпер не толькі спявае, але і адраджае народныя святы ды абрады.

Прыкладна тым жа зай-маюцца і ўдзельнікі ама-тарскага аб'яднання “Ад-крытыя сэрцы” **Свіслацкага** Цэнтра культуры і народ-най творчасці. Пад час Свя-так яны з аднолькавым майстэрствам і гадалі, і ка-рагоды вадзілі.

Калі ўжо гаворка пра аб-рады пайшла, дык варта тут згадаць у чарговы раз вёс-ку **Ваверкі Ліўскага** раёна. Хоць і пісалі мы ў мінулы раз пра абрад калядавання “Тры каралі”, але варта ўсё ж згадаць, дзякуючы каму была наладжана яркаява дзея. Гэта ў першую чар-гу работнікі культуры Рыта Валдэйка і Ганна Табала. Калядныя забавы, сцвярджае Марына Лукі-янец, надоўга запомняцца і ў **Дзятлаве**. Прынамсі, са-мая доўгая і прыгожая ка-са з нацыянальных паясоў была залеплена менавіта на галоўнай плошчы раённага цэнтра.

У Ліўскім раёне мы сён-ня пабывалі, давайце цяпер Ліду наведваем, а даклад-ней — “Замак-фэст”. Ме-рапрыемства аб'ячае стаць брэндавым. Мае яно ся-мейны статус і прапану-вае паслугі на любы густ ды ўзрост. Да прыкладу, спек-

таклі народнага лялечнага тэатра “Батлейка” Ліўска-га аддзела рамёстваў, шоу-праграмы ад студыі “Сюр-прыз” і майстар-класы па вырабе саламяных цацак прывабляюць самае шы-рокае глядацкае кола.

На сцэне **Дзяржынска-га** гарадскога Дома куль-туры — музычная казка “Тайна Залострачка”. Гэ-та вынік дзейнасці ўзornaга тэатра-студыі “Маяк”. Вуч-ні малодшых класаў прэ-м'ерай залаволення.

Было б дзіўна, калі б аб-вышлося без навін з **Ашмян-скага** раёна. Са студзеня мясцовага раённага Цэнтра культуры мае намер вы-шываць усіх імяніннікаў. Кажуць, святочны торт з чаінішчам — гарантаньяны. Яшчэ адна інфармацыя — з аграгарадка **Кальчунь**. Тут з выдумкай адзначаны Стары Навы год. Святочная дзея адбылася ў мясцовым парку. Тут, дарэчы, было праанансавана чарговая масавая акцыя — фальк-лорнае свята “Загаўліны”. Прагучаў наёмск, што вяс-коўшаў чакаюць неверагод-ныя сюрпрызы.

Гожае мерапрыемства — як шчырая песня, якая вядзе, не дае супакоіцца, прымушае суперажыць і супрацоўнічаць, абуджае лепшыя чалавечыя пачуцці. Дзея гэтага вы і шчыруеце, шануюныя работнікі куль-туры. Дзякуй вам за гэта!

Беражыце сябе. Сустрэнемся праз ты-дзень.

Новы год. Колькі традыцый звязана з гэтым святам, пачынаючы з маштабаў краіны і горада, заканчваючы асобнымі сем'ямі. Шматлікія традыцыйныя сустрэчы Новага года складаліся не адзін дзясятка гадоў, а то і стагоддзям, некаторыя — зусім новыя, узніклі выпадкова, але ашчадна захоўваюцца. Не адстаючы ад традыцый і сродкі масавай інфармацыі. Кожны снежань у газетах і часопісах, на радыё і тэлебачанні для дзяцей і дарослых распяваюць пра надыходзячы Новы год, падводзячы вынікі, робяць прagnaзы, раюць што апрагнуць, што прыгатаваць, куды схадзіць. І апавядаюць нам пра тыя самыя традыцыі. Часцей за ўсё — замежныя.

На Кубе робяць так, а ў Аўстраліі вось гэтак; у Італіі выкаляюць непатрэбную мэблю праз акно, у Аргенціне — непатрэбныя дакументы, а ў Перу праз вокны выліваюць ваду. Дзесьці адчыняюць усе дзверы-вокны насцеж, каб шчасце не мінула пэўнае жылло, а дзесьці для таго ж самага апоўначы скачучы з любога ўзвышэння, нават святочны стол могуць выкарыстаць для гэтай мэты. “Што ж у гэтым дрэннага?”, — спытаеце вы. Маўляў, адукацыя, узровень ведаў, ды, увогуле, да свядчанасці нікому нікому не шкодзілі. Згодна. Але ў мяне сустрэчныя пытанні: дзе апаведы пра традыцыі беларусаў, дзе гісторыя свята менавіта на беларускай зямлі?

А ЯК БЫЛО Ў РАДЗІВІЛАЎ?

У энцыклапедыях, у тым ліку выдаленых аўтарытэтнымі дзяржаўнымі выдавецтвамі, чытаем, што Новы год у Беларусі першага студзеня загадаў адзначаць Пётр I. Ялінкі на свята ўпрыгожвалі паставанавію таксама ён. А нічога, што ў часы працы ўзямля Пятра I беларуская зямля была ў складзе іншай краіны — Рэчы Паспалітай — аб'яднанай дзяржавы Вялікага Княства Літоўскага (цяперашняй Беларусі) і Польшчы, якая існавала ў 1569 — 1795 гадах? Увогуле, у тыя часы адукаваная, культурная, развітая Беларусь і была той самай Еўропай, куды расійскі імператар рубіў сваё акно.

Тое ж самае становіцца і з гісторыяй навагодніх упрыгожванняў. Яна пачынаецца з загада Пятра I. А як адзначалі беларусы свята раней? Звестак практычна няма. А хіба магучыя Радзівілы, Сапегі, Храптовічы чакалі загадаў расійскага імператара? Яны гулялі, баялявы, адзначалі... І традыцыі ў іх былі свае. Гледзячы на іх гуляў і

Наўздагон Зюзю, або Душа прагне свайго

святкаваў просты люд. І традыцыі таксама складаліся. Дзе звесткі пра ўсё гэта?

У адной з дзіцячых энцыклапедыяў адшукала інфармацыю, што канцылярія ВКЛ паставанавіла лічыць пачаткам новага года 1 студзеня з 1550-га. У некаторых рэгіёнах Новы год з гэтай даты адзначалі яшчэ раней — з 1364-га. Можна, яно і не так важна, хто калі пачаў што адзначаць, важна іншае — якім чынам гэта ўсё адбывалася.

АПЕЛЬСІН РАНЕЙ ЗА БУЛЬБУ

Без уплыву з замежных краін не абыходзілася. Радзівілы і іншыя беларускія магнаты шмат падарожнічалі па свеце і прывозілі з-за мяжы навуку, культуру і традыцыі, якія потым з улікам мясцовага калярыту асіміляваліся на нашай зямлі і з цягам часу сталі ўласна беларускімі. Свае традыцыі прывозілі сюды і замежныя жанкі беларускіх князёў і магнатаў. Адна толькі Бона Сфорца чаго была варта! Мала хто ведае, але дзякуючы ёй беларусы пакаштавалі апельсіны нашмат раней за бульбу. Сразумела, не сляняне, а тыя ж магнаты. Але яны таксама беларусы і нельга іх узяць і выкінуць з нашай гісторыі, пакінуўшы адно сляняства. А ў слянястве, між іншым, былі свае найбагацейшыя культурныя традыцыі, звязаныя з працай у полі.

Земляробчы календар у беларусаў вельмі насычаны — з абрадамі, святамі, песнямі, прыкметамі, звычаямі, забабонамі. Але ўсё ж такі не поле адзіным жылі беларусы. Былі гараджане, былі магнаты, была шляхта, была інтэлігенцыя, чыё і паўсядзённае, і святочнае жыццё да гэтай пары не апісана ў літаратуры для шырокіх мас і асабліва для дзяцей.

САНТА КЛАЎС І ДЗЕД МАРОЗ

Вернемся з мінуўшчыны ў наш год. Святкаванне ў Беларусі Новага года песна перапылілася з традыцыйным святкаваннем Раства ў Заходняй Еўропе. Шмат у якіх краінах Свята Клаўса — паслядоўні-

Чым замяніць “лайфхак”?

ка Святога Мікалая і калегу Дзеда Мароза — чакаюць менавіта на Раство. У нас шмат дзяцей чакаюць Свята Клаўса пад Новы год, адчыняюць для яго фортакі — комінаў жаяныя — і пакідаюць яму калія ложка — камянаў таксама няма — шкарпэткі для падарункаў.

Санта Клаўс набірае ўсё большую папулярнасць сярод дзяцей і дарослых. Некаторыя людзі нават адрозніць яго ад нашага Дзядулі не могуць і не бачаць паміж імі ніякай розніцы. А яна каласальная! Звярніце ўвагу на традыцыйныя выявы Санты — нізенькі пухленькі дзядок, звычайна ў акуларах. Адрозніваюць яго вочы праблемы з лішняй вагой і зрокам, якія шмат у якіх выпадках з'яўляюцца з-за маларухамага ладу жыцця і няправільнага харчавання. Наш Дзядуля — гнуткі, падцягнуты, заўжды гатовы ва-

дзіць карагоды і танчыць. Вяртаючы з імювы чараўнікі таксама адрозніваюцца. У сваёй кароценькай шубеіцы Свята яшчэ пару дзясяткаў гадоў таму акалеў бы ў час нашай зімы. Ну і сродкі руху ў іх розныя. Нават дарослыя ўжо перасадзілі Дзеда Мароза на паўночных аленяў. Насамрэч яго транспарт — тройка коней.

ЗНАЙСЦІ СВОЙ КАЛАРЫТ

Чаму адбываецца замяшчэнне нашай культуры заходне-еўрапейскай? Спажывец возьме тое, што яму прапануюць, піяраць, навязваюць — замежныя фільмы, замежныя кнігі для дарослых і асабліва для дзяцей, якія толькі пазнаюць свет. А праз некалькі гадоў падсвядома атаясамліваюць сябе з заходняй культурай і лічаць сваё непрывабным, нецікавым, неспраўдлым.

Кніжны рынак Беларусі запалана перакладна заходне-еўрапейскай і амерыканскай літаратурай, выдалена ў Расіі (з кінематографам тая ж справа). Ні ў якім разе не прыняжма значэння і вар-

тасці гэтых кніг у развіцці чытаючага пакалення. Звяртаю ўвагу на зусім іншае — на адсутнасць навагодніх кніг для дзяцей на беларускай мове з беларускім каларытам. Некалькі зборнікаў вершаў, апаваднанняў і казак, якім, дарэчы, ужо не адзін год, не ў стане запоўніць гэту нішу. Я ўжо не кажу пра сапраўдныя прыгоднікі захапляльныя апавесці для дзяцей, якія ўвогуле адсутнічаюць у нашай літаратуры. А ў нас ж не толькі Дзед Мароз з Белакежскай пушчы ёсць. Беларусы маюць свайго ўнікальнага, выключна беларускага духа зімы — Зюзю! Хто з беларусаў пра яго што-небудзь ведае? Гэта неабдымная тэма не толькі для пісьменнікаў, але і для аматараў навагодніх святаў, вядучых карпаратываў, драматургаў, сцэнарыстаў.

А яшчэ ў Беларусі ёсць Каляды, першы дзень якіх беларусамі лічыцца пачаткам новага года. Палія прыняцця хрысціянства яны былі падпарадкаваны свята Нараджэння Сына Божжа Ісуса Хрыста. Хоць частка традыцый была зменена на царкоўны лад, Каляды на працягу стагоддзяў заставаліся самым любімым, шумным і вясёлым святам.

Каляды былі шматграннымі, адзначаліся з размахам і ўключалі ў сябе не толькі рытуал вярэчы з традыцыйнымі стравамі, дарэчы, іх было некалькі, а і песні, музыку, скокі, тэатральныя паставанавы, абрады, варажбы, а напярэдадні свята — выраз абярэгаў і ўпрыгожванне жылга.

У час свята па дварах хадзілі калядоўшчыкі. Для большасці сучасных дзяцей калядоўшчыкі — гэта нейкія міфалагічныя істоты ці то жывыя ці то не. А гэта ж цэлы пласт культуры з найбагацейшым фальклорам, які па нейкіх прычынах у сучасных СМІ, асабліва дзіцячых, замоўчваюцца. Чаму? Можна, гэта перажыткі мінулага, нікому непатрэбная нематэрыяльная спадчына ці пагарда да свайго і перайманне і навязванне чужых традыцый? Пытанне застаецца адкрытым.

РЭСПЕКТ “КРЫВАВАМУ” МЕНЮ?

На жаль, традыцыі калядавання сучаснымі людзьмі практычна забыліся. Дзесьці энтузіясты спрабуюць калядаваць, ды ў большасці выпадак ад размаху сапраўднага свята засталіся толькі назва ды самаробная зорка.

Затое напрыканцы кастрычніка беларусы актыўна святкуюць Хэлвін, а рыхтавацца да яго пачынаюць яшчэ ў пачатку восені — жудасныя касцюмы, гарбузы, свечкі, ліхтары, “кывавае” меню, прывіды, монстры. СМІ, аб'екты грамадскага харчавання і баўленнявольнага часу актыўна падтрымліваюць амерыканскае свята. Хто прасоўвае ў свядомасць беларусаў практычна забытае Купалле?

Атудля жа з захаду ідзе замяшчэнне родных слоў на чужыя. Рэзкі “лайфхак” замест такой мяккай “карыснай паралы”, халодны “хэнд-мэйд” замест цёплай “ручнай працы”, злое “дэдлайн” замест прыемнага “час заканчэння” ці “тэрмін выканання”. І гэта словы, якія паддаюцца англамоўнай модзе, гукаць з вуснаў вядучых на тэлебачанні, друкуюцца ў афіцыйнай прэсе. Што ўжо казач пра гаворку моладзі: “рэспект”, “гёрла”, “бой-фрэнд”, “okeй”, “паці”, “фарэва”, “соры”, “хай”, “кіпіш”, “батл”, “фэйс”. І шмат іншых слоў, якія забруджваюць не столькі беларускую, колькі рускую мову. Беларусамуныя беларусы ў большасці прытрымліваюцца гаворкі без англамоўнага смешца. Што ж датычыцца рускамоўных беларусаў, то хочацца сказаць, што калі вам так хочацца выдзеліцца сярод аднагодкаў сваёй гаворкай, выкарыстоўвайце беларускія словы: падабайка, прынамсі, файны, жулік, лядоўня, шпугар, шпашыр, парончы, брукаванка, зашмат, аббок, матузкі, шаплік, жмінда, барукашка, заплечнік, капляшоў... Ёсць яшчэ прорыма родных мілагучных слоў.

Як вядома, усё пачынаецца са слова. Пачаўшы ўстаўляць у сваю рускую гаворку беларускія словы, можа, пачнём і размаўляць па-беларуску, а там і да традыцыйных свята вярнемся, вывучым калядныя песні, станчым “Лявонію”, успомнім легенды, захаваем Масленку, Купалле, Пакрава, Дзяды...

Паважаючы культуру і традыцыі замежных краін, трэба ў першую чаргу трымацца свайго, а не крушыць галавой на захад ці ўсход, шукаючы вясельінае свята, новай моды, магучага героя, прышпільнага слова...

Марына ПЕТРАШКЕВІЧ,
бібліятэкар дзіцячай
бібліятэкі № 8 г. Мінска

“Прыгажосць — гэта яркае святло, якое азарае наваколле, пры гэтым святле табе адкрываюцца ісціна, праўда, дабро... Прыгажосць вучыць распазнаваць зло і змагацца з ім. Я б назваў прыгажосць гімнастыкай душы — яна выпроствае наш дух, наша сумленне, нашы пачуцці і перакананні. Прыгажосць — гэта люстэрка, у яким ты бачыш сам сябе і ў адпаведнасці з гэтым ставішся сам да сябе”, — наўрад маленькая Валя чытала кнігі Васіля Сухамлінскага, але падсвядома падтрымлівала думкі вядомага педагога.

УРОКІ ЛЮБАВАННЯ

Дзяўчынка з маленства любіла маляваць пейзажы. Асабліва зімовыя. Урокі любовання характэрны прыроды для яе ніхто не праводзіў. Такія ўрокі ёсць у японскіх школах, калі дзеці паступова вучацца бачыць прыгажосць розных з’яў навакольна, а потым пераходзяць да спасціжэння прыгажосці ў мастацтве — жывапісе, літаратуры... Уменне заўважаць, бачыць прыгажосць, чуць і адчуваць — усё гэта выхоўваецца, а не з’яўляецца само па сабе. Палобны падыход да выхавання быў у “Школе радасці” Васіля Сухамлінскага.

“Дзяцінства і юнацтва я правяла ў жывапісных месцах — у вёсках Лакачы, — пачала свой апавед Валянціна Гарохава. — Навакольная прырода мяне літаральна заворавала і я імкнулася перадаць гэту прыгажосць на паперы. Ужо ў першым класе была ўпэўнена, што буду мастачкай. Яшчэ больш паверыла ў сябе, калі гадоў у восем упершыню трапіла ў карцінную галерэю, дзе былі прадстаўлены работы вядомых мастакоў, — настаўнікі нас завезлі ў Мінск на экскурсію. Мне падалася, што я таксама змогу так намаляваць.

На жаль, у мяне не было магчымасці наведваць студыю выяўлен-

Таямнічая Незнаёмка

Як нараджаецца мастачка

Валянціна Гарохава з карцінай “Лебедзі Агінскага”, якую яна падарыла музею-сядзібе імя М.К. Агінскага падчас адкрыцця персанальнай выставы ў 2017 годзе.

чага мастацтва. Мае бацькі — людзі простыя, працавалі ў мясцовым калгасе — не ведалі, як развіваць творчыя здольнасці дзяцей. Аднойчы мне з сястры трапіла газета з інфармацыяй пра Бабруйскі мастацкі тэхнікум. Мы купілі новыя простыя алоўкі і паехалі здаваць іспыты”.

“Заваяваць Алімп” дзяўчаты не здолелі. Здаць малюнак не ўдалося, элементарна не хапіла тэарэтычных ведаў.

МАРЫ НЕ ЗДРАДЖІЛА

Тым не менш з марай стаць мастачкай Валянціна не развіталася. Каб не “гуляць” год, пайшла ў Вілейскае вучылішча пры заводзе “Зеніт”. У Вілейцы пазнаёмілася з будучым мужам, які там праходзіў тэрміную службу. А праз год малалыя людзі ажаніліся. 19-гадовая Валянціна ўслед за мужам паехала ў Ташкент, дзе ён на той час ужо працаваў на авіяцыйным заводзе.

“Калі мы туды накіроўваліся, я вырашыла, што ў вялікім горадзе

ў мяне, нарэшце, з’явіцца магчымасць рэалізаваць сваю мару. Муж сказаў, што абавязкова пайду ў інстытут мастацтваў, хачу займацца маляваннем прафесійна, — робіш важную рэмарку мая суразмоўца. — Але спачатку я вырашыла, што мне трэба ўладкавацца на работу. Неўзабаве мяне ўзялі на пасаду мастака-афарміцеля на авіяцыйны завод. Далі выканаць дзеянні заказ і я з ім дастакова хутка справілася. Гэтану факту здзівіліся і заважчаны, і муж”.

Крыху пазней Валянціна палала дакументы ў Ташкенцкі інстытут мастацтваў, але іспыты здаваць не давалася. Распад СССР унёс свае карэктывы ў лёс многіх, у тым ліку і сям’і Гарохавых. Валянціна з мужам і сынам накіраваліся ў Сморгонь. Сюды жанчына ехала з думкай, што яна абавязкова пачне рыхтаваць выставу.

НАТХНЁНАЯ АГІНСКІМІ

Амаль праз дзесяць гадоў, у 2000-м, у Сморгонскім гісторыка-краязнаўчым музеі адкрылася

персанальная выстава самадзейнай мастачкі. На экспазіцыі былі прадстаўлены каля 40 карцін, у асноўным пейзажы. Сярод іх — работа з выявай сядзібы Міхала Клеафеаса Агінскага. Так супала, што на выставе прысутнічалі продкі вядомага палітыка і кампазітара з Польшчы. Спачатку яны наведвалі Залесе, а пасля — сморгонскі музей, убачылі карціну Валянціны, адразу загарэліся яе купіць. З дазволу дырэктара музея іх просьба была задаволена.

“Талі я і ўявіць сабе не магла, што некалі буду працаваць у адноўленай сядзібе-музеі Агінскага, гэтым чароўным куточку”, — усміхаецца мастачка.

Пасля заканчэння выставы ўсе карціны Валянціна прадала. Пакінула сабе толькі самую любімую — “Зіму”. Выстава аказалася выдатнай рэкламай для самадзейнай мастачкі. Яна зразумела, што справа яе жыцця можа прынёсць матэрыяльны даход.

Пазней Валянціна выстаўляла свае работы на вернісажах разам са сморгонскімі мастакамі Юрыем Маркавым, Анатолем Сураўцом і Ліліяй Трохалевай.

ЯШЧЭ І ВЫШЫВАЛЬШЧЫЦА, ФАТОГРАФ...

Але не маляваннем адзіным жыла Валянціна. Пяць гадоў яна адпрашывала вышывальшчыцай у трыкатажным атэлье, займалася фотаздымкай вясельляў, пасля ўладкавалася ў ЖКГ мастаком-афарміцелем. “Гэта была вельмі складаная работа. Працаваць даводзілася шмат, і ў выхадныя таксама. Вольнага часу практычна не заставалася”, — успамінае жанчына.

А так хацелася тварыць! На гэтай пасадзе Валянціна адпрашывала 13 гадоў і звольнілася. Год малявала. Марыла пра яшчэ адну персанальную выставу. Аднойчы жанчына ўбачыла аб’яву, што ў Залескі музей-сядзібу патрабуецца мастак-афарміцель. “Без ваганняў накіравалася туды, — удакладняе мая суразмоўца. — Такія месцы для мяне заўсёды былі прыцягальнымі. Калі я працавала ў ЖКГ, пэўны час падпрацоўвала ў Сморгонскім гісторыка-краязнаўчым музеі. Мне гэта работа падабалася, але прыносіла зусім невялікія грошы”.

МАГІЯ ЗАЛЕССЯ

Залесе... Гэта ж амаль казка... Магія. Тут такая творчая атмасфера, пастаянна ладзяцца выставы мастакоў і іншыя імпрэзы, цікавыя людзі прывітаюць.

У 2017 годзе Валянціна ўладкавалася ў музей-сядзібу, а праз год тут зладзіў яе персанальную выставу “Таямнічая незнаёмка”. Жанчына атрымала шмат станоўчых водгукаў і эмоцый. Без перабольшвання, у творцы выраслі крылы, а жаданне тварыць — памножылася. Цяпер Мастачка рыхтуе яшчэ адну персанальную выставу.

Яна кажа са смехам: “Я ўдзячная Богу, што мяне падтрымліваюць калегі, родныя, асабліва муж, які нярэдка жартуе: “Я некалі марыў, што дома буду мець карціны, а лёс скаціўся так, што я атрымаў мастацкую ўжонкі”.

Галіна АНТОНАВА
Фота аўтара

Ёсць рэчы, якія не выходзяць з нашага ўжытку стагоддзямі. Напрыклад, ручнік. Сёння мы называем яго на рускі манер “палацэнцам”, хоць нярэдка можна пачуць і папярэдняю назву. Абодва словы звязаны паміж сабой: рускае “полотенце”, відаць, утварылася ад слова “полотно”, а “ручнік”, або, як яшчэ гавораць, “рушнік” — ад “рушыць”, рваць. Такім чынам, гэта нібыта адарваны кавалак палатна.

ХАРАКТЕРСТВО ТКАЧЫХІ

Ручнікі выкарыстоўваліся яшчэ ў часы Кіеўскай Русі. Шмат больш звестак пра беларускія ручнікі пакінула Сярэднявечча. У судовых дакументах XVI — XVII стагоддзяў

Абярэг дарогі, Абярэг жыцця

Яшчэ колькі слоў пра наш ручнік

згадкі пра ручнікі — звычайная справа. Напрыклад, у вопісе пасагу, атрыманага гродзенскім “боарыном Марціном Пашкевічам за жонку сваю”, адзначана, што сярод іншых рэчаў там было сем ручнікоў.

Палобны выраб мы бачым і на партрэце Францыска Скарыны, змешчаным у яго Бібліі 1517 — 1519 гадоў: вядомы асветнік паказаны за рабочым столам, пакрытым арнаментаваным ручніком.

Беларускі ручнік меў сваё ўласнае арнаментальна-каляровае аздабленне, якое адразу ж выдзяляла нацыянальны стыль, бо ў ім было ўвасаблена асабістае светаўспрыманне, адчуванне характэрнае ткачы, вышывальшчыцы.

НЕ СТЫЛЬ, А МОДА?

У нашым школьным “Кутку беларускіх рамстваў і традыцый” сабраны 12 саматканых і 4 вышываных ручнікоў з фабрычнай (краманай) тканіны. Палатны выраблены ў пачатку і сярэдзіне XX стагоддзя. У гэты час, на жаль, ужо мала хто з ткачы і вышывальшчыц прытрымліваўся дакладнай рэгіянальнасці — публічны асабістаўсюды менавіта сваёй мясцовасці. Рэгіяна-

льны стыль паступова саступіў месца звычайнай модзе.

А пачалося гэта яшчэ ў канцы XIX стагоддзя. У Маскве (тады Расійскай імперыя) існавала мывавараная і парфюмерная фірма “Брокер і К” (1893 — 1917), якая ўкладвала ў сваю прадукцыю (мыла і танны адэкалон), або бясплатна раздавала пакупнікам аркушы з друкаванымі ўзорамі вышывкі крывжыкам.

Канкурэнты кампаніі “Брокер і К” — “Таварыства вышывшай парфюмерыі А. Ралле і К” пайшлі яшчэ далей і выпусцілі для пакупнікоў альбомы выявак, а таксама “Энцыклапедыю жаночых рукадзелій”, што значна паўплывала на распаўсюджванне модных вышываных малюнкаў “крывжыкам”. У выніку народнай тканяй вырабы “амаль трапілі сваю этнічную непаўторнасць, своеасабліваць арнаментальна-дэкаратыўнай мовы і не неслі ўжо скравяжы рэзінвалых і лакальных мастацкіх адметнасцяў” (В. Лабачоўская. “Повяз часу — беларускі ручнік”). На такіх вырабах пераважае раслінны арнамент: простыя кветкі, вазы з кветкамі, сцяб-

Лілія Папкова паказвае ручнік сваёй бабулі.

лінкі, лісткі, якія і сталі асновай “брокераўскага стылю”.

ПАДАРУНАК НА ВЯСЕЛЛЕ

Усё ж сярод модных тэндэнцый можна заўважыць рэшткі былога традыцыйнага аздаблення палатна. Прыкладам такога вырабу з’яўляецца тканя ручнік з вышывкай, які перадала ў школьны куток намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце Князьчыкай сярэдняй школы Лілія Папкова. Лілія Віктараўна — ураджэнка вёскі Князьчыцы, і гэты ручнік застаўся ў яе ад бабулі Надзеі Фёларуны Ліхуновай, таксама мясцовай жыхаркі.

Ручнік Ліхуновай, па ашэнцы загадкава адзела этнаграфіі Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея Святланы Рыбаковай, да якой мы звярнуліся па кансультацыю, змяшчае ў сабе элементы традыцыйнага беларускага геаметрычнага арнаменту.

Вышываныя малюнкi ручніка маюць розную вышыню і розныя рытмы, як і на старажытных вырабах. Яны раздзелены згіггападобнымі дарожкамі — сімваламі мяжы. Выбар колераў для вышываных малюнкаў, чырвоны і чорны, традыцыйны для беларусаў. Пра беларускія традыцыйныя таксама нагадваюць махры па краях вырабу. Што датычыць вышываных пэўнікаў на ручніку, як і на старажытных міфалогіі певень быў сімвалам аховы дома ад бед і пажараў. Ручнікі з пэўнікамі звычайна дарылі на наваселле або вышывалі да вяселля.

Так, кожная рэч мае сваю гісторыю. Асабліва, калі гэта ручнік, доўгае беленае палатно, якое вольна не адно стагоддзе з’яўляецца не толькі неабходным прадметам быту, а і абярэгам у доме, а яшчэ сімвалам дарогі ці ўсяго нашага жыцця.

Наталія ЧАБАН,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры ДУА “Князьчыцкая СШ”
Матвееўскі раён,
Магілёўская вобласць
Фота аўтара

Што агульнага паміж славутым карэйскім бойз-бэндам BTS, які ў апошняй гады б'е рэкорды сусветных чартаў, і народнай эстраднай студыі "Раніца" Цэнтра культуры аграгарадка Верцялішкаў? І тым і другім музыку піша Арцём ARSTON, а студыяй "Раніца" ён яшчэ і кіруе. Напрыканцы лістапада самы папулярны карэйскі бойз-бэнд BTS выдаў свой чарговы альбом, які імгненна і прадказальна ўзначаліў альбомны чарт Billboard. Кампазіцыя "Stay" з гэтага альбома таксама неўзабаве трапіла на першы радок аднаго з чартаў Billboard — а спрадзюсіраваў яе ды-джей Арцём Arston з Верцялішак. З грандамі электроннай музыкі ён даўно супрацоўнічае, але супраца з BTS — зоркай першай велічыні ў шоу-бізнесе, першае месца хіт-парада Billboard, некалькі дзясяткаў мільёнаў праглядаў на YouTube — гэта як здзяйсненне самай неверагоднай мары. Тым не менш, у роднай Беларусі Арцёма не назавеш чалавекам вядомым. То пастараемся трохі выправіць сітуацыю.

Ад Верцялішак да чарта Billboard — адзін трэк

Надзея КУДРЭЙКА

— Як вы перажываеце гэтую амаль што казачную гісторыю з першым месцам у чарце Billboard?

— Да канца яшчэ, мабыць, не асэнсавалі. Проста і часу няма асабліва пра гэта думаць — парадваўся, і трэба далей працаваць: пасля Новага года праекты пайшлі адзін за адным. Сам я не сачу спецыяльна за хіт-парадамі ці чым яшчэ — маўляў, як там ідзе мая песня? Не абнаўляю кожную хвіліну старонку, каб пабачыць, якое ў яе месца ці колькі праслухоўванняў і праглядаў. Але мне раскажваюць, пішуць. І пішуць з усяго свету, уся вялікая армія фанатаў BTS у тым ліку — фідбэк я атрымліваю проста неверагодны, нават не чакаў такога. Бо аўтары музыкі, прадзюсары не часта трапляюць у цэнтр увагі слухачоў, а тут на Arston'а многі звярнулі ўвагу. Я шчаслівы найперш тым, што мая работа спадбалася людзям.

— А я вас расшуквала якраз у Цэнтры культуры Верцялішак. Вы там і працягваеце працаваць, і жывяце ўсё гэтак жа ў аграгарадку?

— Так, я вырас і жыву ў Верцялішках. Але гэта ўжо амаль што Гродна — хвілін 15 ехаць, так што ўсё жыццё ў Гродне і алываеца. А неабходнае для работы тут ёсць — камп'ютар і інтэрнет. У мясцовым Цэнтры культуры я на палову стаўкі працую кіраўніком студыі народнай творчасці "Раніца". Мы робім сваю праграму з папулярных народных песень у сучасных апрацоўках — у першую чаргу проста для выступленняў. Мне цікава працаваць і з гэтымі матэрыяламі, і з гэтымі людзьмі.

— Якім чынам вам удалося пацаць супрацоўніцтва з такою славутай групай, як BTS? Што вы для гэтага зрабілі?

— Нічога. З BTS самому і немагчыма было нешта зрабіць, бо прабіцца да такой сусветнай суперзоркі, на якую працуе вялікі лэйбл, практычна нерэальна — напрыклад, даслаць сваю музыку і спадзявацца на нейкі адказ. Як і з лобнымі топавамі сусветнымі выканаўцамі ці лэйбламі. Хаця камусьці ці, можа, і шанце. Але самі А&R-менеджары — супрацоўнікі гуказапісальных кампаній па пошуку новых талентаў — кажуць, што не трэба пісаць і дасылаць: калі вы цікавы музыкант, мы вас знойдзем.

А як знайшлі мяне — не ведаю. Проста летнім ранкам правяраў пошту і ўбачыў ліст ад Big Hit Entertainment з карэйскімі літарамі ў падзаголюку. Падумаў, можа, нейкая рассылка, прома, рэклама. Адкрываю ліст, і чытаю нешта неверагоднае: "Запрос трэка Arston для BTS". У лісце яшчэ была прэзентацыя — хто такія BTS. Кажу: ды я цудоўна ведаю — увесь свет ведае! (сміх) Я апошні год якраз даволі ўважліва слухаў гэтую карэйскую групу, сачыў за яе гісторыяй. Ніякіх дэтальных патрабаванняў мне не выстаўлялі — проста запрос на танцавальны трэк. Я, канешне, пастараўся, і першы ж варыянт, што адаслаў, быў прыняты. Я не ведаў, куды ён пойдзе і ці трапіць у альбом. Бо ўсё, што тычыцца BTS, ахутана тайнай — удзечак інфармацыі не дапускаецца, гэта ж сапраўдная індустрыя. Я нават пытаўся ў менеджара, які са мной быў на сувязі, а ён казаў — прабач, не магу раскрываць інфармацыю. І я разам з усім светам 20 лістапада у дзень рэліза альбома "BE" ўбачыў сам свой трэк і ўпершыню паслухаў яго ўжо ў качатковым выглядзе са словамі і спевамі.

— І альбом дэбютаваў адразу ж на першым месцы альбомнага чарта Billboard і многіх іншых сусветных чартаў. У кампазіцыі "Stay" свае рэкор-

ды ў хіт-парадах і на розных пляцоўках. Гэта значыць, што вы патрапілі ў кропку.

— Мабыць, я неяк інтуітыўна ўгадаў з настроем групы на той момант, з настроем будучага альбома: а ў апісанні сказана, што альбом "BE" — гэта "ліст надзеі ў эпоху каранціну". Да таго ж я пісаў гэта менавіта для BTS, бо ведаў іх творчасць, — адразу расплываў месца і для лірычных кавалкаў, і для рэпа абавязкова, і для танцавальных момантаў.

— У сэнсе, усё, што вы ў выніку чуюм, — гэта тое, што вы запісалі ў сабе дома ў Верцялішках? У Карэі нічога не пераарбавалі, не перазапісалі, не дапрацоўвалі?

— Гэта ўвогуле дзіўная гісторыя, бо звычайна кампаніі ўносяць многа правак у трэк, нават яго структуру падчас мяняюць. А тут засталася як было. У мяне напрыканцы ёсць адзін нечаканы пераход — нават і не магу падумаць, навошта я яго зрабіў — дык думаў, што дакладна прыбяруць. Але я іго пакінулі, і атрымаўся такі лагічны і прыгожы пераход на апошні альбомны трэк "Dynamite", які зараз гучыць на ўсіх тэле- і радыёканалах. Так што сапраўды — усё, што я напісаў і запісаў у Верцялішках, тое і гучыць. Самі словы — мелодыю спеваў, словы, рэп — проста дапісалі ўжо ў мой дасланы трэк. А я выступіў як стваральнік музыкі і аўтар аранжыроўкі — як прадзюсар трэка.

— І не трэба дарага студыя, не трэба ехаць у Карэю ці Амерыку. І не трэба бедаваць, што з Беларусі цяжка прабіцца. Так?

— Зараз у папулярнай музыцы зусім іншая сітуацыя. Бо з'явіліся такія тэхнічныя сродкі, якія больш не вымагаюць наяўнасці нейкага дарага абсталявання, — амаль усё можна зрабіць дома за камп'ютарам. А ёсць і такія выпадкі, што сусветным хітом становіцца песня, якую зрабілі на старэнкім

ноўтбуку і з навушнікамі за пару дзяраў. Была б ідэя, была б эмоцыя перададзена ў музыцы, а наколькі дарагая тэхніка — ужо не мае значэння. І з інтэрнэтам межаў няма. Вось мы жа памятаем гісторыю нашага беларускага музыканта Tony Fadd — Антона Мацвелевіча — і я ён некалькі гадоў таму нечакана для сябе стаў саўтарам песні, што намінавалася на "Грэмі". А яго музыку талі таксама проста знайшлі ў інтэрнэце.

— З поп-зоркамі вы супрацоўнічалі першы раз, але ў сэнсе электроннай музыкі ў вас даволі гучнае, можна сказаць, імя. Гісьць чым пахваліцца.

— Мае кампазіцыі ўжо даўно выпускаюцца на буйнейшых еўрапейскіх лэйблах, што займаюцца EDM — электроннай танцавальнай музыкой, іх выконваюць знакамтыя ды-дžeі: Hardwell, і Tiesto, і Armin van Buuren. Я мару яшчэ працаваць з David Guetta. Але ізноў жа — сам я неяк асабліва нічога і не рабіў, каб раскруціцца, прабіцца. Нават самыя першыя поспехі ў мяне былі звязаныя з тым, што сябры недзе падзяліліся маімі творамі, і тыя дайшлі да папулярных ды-дžeяў, якія пачалі іх іграць — так і пайшло. Як і ў выпадку з BTS, за мяне ўсё зрабіла музыка.

А ў мяне ў жыцці ўжо быў момант, калі мару здзейснілася, — мне патэлефанавалі легендарны Армін ван Бюрэн! Калі ён выступаў у Мінску гадоў васьм таму, мае знаёмыя трапілі да яго

на прэс-канферэнцыю і падпісалі для мяне плакацік. Я толькі пачынаў як Arston, і там так і напісана: "Armin for Arston". Гэты плакацік дагэтуль у мяне на палічцы перад вачыма, як стымул для дзейнасці. І вось, уявіце, мінае год-паўтара пасля таго выпадку, і тэлефануе сам Армін і кажа, што ў мяне класная музыка, і ён хоча, каб я прапрацаваў з яго лэйблам Armada! Ізноў жа — за мяне ўсё зрабіла музыка.

— Музыка музыкай, але ж патрэбна яшчэ і ўдача!

— Канешне, неабходны шчаслівы выпадок, без яго ніяк. Але каб павялічыць шанцы на ўдачу, трэба многа

працаваць. Працаваць і працаваць. Талі і фартуна цябе заўважыць. — Ды-дžeі часта самавукі, да музыкі прыходзяць без нейкай спецыяльнай адукацыі. У вас шлях у прафесію быў гэтакім жа?

— Так. Музыкай адукацыі ў мяне маю, і таксама калісьці проста сеў за камп'ютар і пачаў спрабаваць. Хаця камп'ютар — прасценчык, але ўсё ж камп'ютар з'явіўся даволі позна, мне было ўжо гадоў 18. Але яшчэ ў дзяцінстве я рабіў розныя эксперыменты з магнітафонамі, думаў, па якіх схемах будзеца музыка. І потым усяму вучыўся сам і "метадам тыка". Паступова гэтае хобі заняло практычна ўвесь час, і я — хоць і павучыўся ў Гродзенскім універсітэце і прапрацаваў у галіне энергетыкі — у выніку заняўся толькі музыкай. Дарэчы, па-

вершыць у свае "музычныя" сілы ў той момант, гадоў 12 таму, мне дапамог Юрый Барысавіч Іофэ — кіраўнік народнай эстраднай студыі ў нашым верцялішкаўскім Цэнтры культуры, калі запраціў мяне туды на падпрацоўку.

Я даволі хутка здолеў выйсці на нармальны ўзровень, навучыўся нешта зарабляць — а куплялі мае трэкі ў асноўным заходнія лэйблы. У 2012-м я назваў свой праект Arston, і мая музыка загучала на самых вялікіх і значных пляцоўках Еўропы, трапіла на радыё.

— Вы і як ды-дžeі пачалі выступаць...

— Так, прычым адразу на вялікіх фестывалях. Бо да таго ў мяне ўвогуле не было вопыту працы на дыскаўтах, у клубах. Я ў клубы і сам па сабе не хадзіў, бо чалавек абсалютна негусавачны, не клубны, і не п'ю ні кроплі — цікі такі інтраверт. (сміх) Вось зараз як фестывалі і паездка няма, то ў мяне, калі пачаўся звонку, не вельмі цікавае жыццё — працуюць, сеў за працу, схадзіў на прабужку, паспаў — ізноў за працу. Але выступаў я ўжо і перад аўдыторыяй у 20 тысяч чалавек — напрыклад, на фестывалі Alfa future people у Ніжнім Ноўтарале. Быў на беларускіх Viva Braslav, Global Gathering. Тройчы мяне ў Індыю запрашалі — увогуле, той рэгіён свету мяне вабіць. І сам я раней праглядаў у бок Кітая, Японіі, а тут на мяне і з Карэі выйшлі.

— Я думаю, пасля супрацы з BTS у вас абавязкова будзе многа зорных прапаў. Ці ёсць ужо якія планы?

— Што тычыцца зорных імёнаў, пакуль не магу раскрываць. Я ж і пра BTS нікому не раскажваю, пакуль альбом не выйшаў. (сміх). Але відэаочна, што з К-поп — карэйскай поп-музыкай — я працягну працаваць. І вось не меў я вопыту з беларускімі музыкантамі, а зараз у мяне калабарыца з Soul Parker — нашым гродзенскім выдатным музыкантам і вакалістам Мікітам Ігнаценкам, раней вядомым па праекце Mikita: робім песні на англійскай і беларускай мовах. А далей паглядзім — часу, у прычым, яшчэ не многа прайшло, як кампазіцыя "Stay" праславілася.

— Як мяркуюце, ці надойдуць вы застанецеся ў Верцялішках пасля першых месцаў сусветных чартаў?

— Я не задумваўся пакуль пра гэта, больш думаю аб сваіх ціпершніх праектах і як іх зрабіць. Калі потым будзе патрэба куды-небудзь паехаць, каб працаваць, — тады і буду думаць. Але на гэты момант інтэрэт вырашае ўсе пытанні: я магу з аднолькавым поспехам пісаць музыку і песні што для беларускіх артыстаў, што для еўрапейскіх, ці вось як зараз — для карэйскіх.

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 2,3)

**ДЗЕД ПІСЬМЕННИКА,
СВЯТАР НА ПЕРАЛОМЕ
ЭПОХ**

Каля двух стагоддзяў Да-
стаеўскія жылі ў Пінскім
павеце. Яны становіліся
шляхецкімі правадарамі,
пасламі, судзіямі, асобамі
Галоўнага трыбунала Вялі-
кага Княства Літоўскага. Гэ-
та былі сямья розныя людзі і
паводле свайго сацыяльнага
статусу, і па сваіх чалавечых
якасцях, поглядах, жарсцях.

Прадстаўнік чацвёртага
пакалення Дастваеўскі Яраш
Стэфанавіч, сын таго сама-
га Стэфана, якому кароль
Стэфан Баторый даў прыві-
лей (грамоту) на кіраванне
Мінскім Узнясенскім манас-
тыром, становіцца родапа-
чынальнікам галіны Даства-
еўскіх, якія аселі на Валыні.

Там, на Валыні, і на-
радзіўся дзед пісьменніка
Андрэй Рыгоравіч Даства-
еўскі, каля 1756 года, у вёсцы
Клецкаўшы паблізу Луцка,
у сям’і дробнамаінткавага
шляхціца Рыгора Іосіфавіча
Дастваеўскага. У 1775 годзе
Рыгор Іосіфавіч прадае свой
маёнтак на Валыні і перабі-
раецца разам з сынамі Іван-
ам, Андрэем і Рыгорам у
Брацлаўскае ваяводства. Тут
адзін з сыноў, Андрэй, у 1781
годзе ажэніцца на дзяўчыне
Анастасіі і з 1782 года пачне
служыць у якасці ўніяцкага
святара ва Успенскай царкве
ў вёсцы Войтаўшы. Царква
была пабудавана ў 1750 годзе
і, такім чынам, “памятала”, і
дзёда, і башку, і дзядзьку пі-
сьменніка, аднак зруйнавана
ў пачатку 30-х гадоў XX ста-
годдзя.

Святар Андрэй Даства-
еўскі, мяркуючы па ўсім,
імкнуўся да прыгожага пісь-
менства. Менавіта яму пры-
пісваюцца аўтарства адной з
пакаянных песень, якія ўвай-
шлі ў “Зборнік глыбокай па-
шаны, пакаянных і замілаван-
ных песень” (Богагласнік),
выдадзены ў 1790 годзе “ў
святой Лаўры Пачаеўскай”.
Песня, якая апублікаваная ў
зборніку, выкананая ў фор-
ме акараверша, першыя літа-
ры пачатковых строф якая
чытаюцца як “Дастваеўскі”.
Адзін з рэдкіх асобнікаў гэ-
тай кнігі цяпер знаходзіцца
ў Дзяржаўным літаратурным
музеі ў Маскве.

Тут трэба адзначыць, што
дзед пісьменніка, як і яго су-
родзіцы, цалкам працуў не-
спакойны вецер перамен,
які прынёслі з сабой падзелу
Рэчы Паспалітай. У 1795 го-
дзе Аўстрыя, Прусія і Расія
падзялілі паміж сабой тэры-
торыю іншай краіны ў трэці
раз, і землі Брацлаўскага
ваяводства, як і некаторыя
іншыя паўднёва-ўсходнія
землі, “адыйшлі” да Расіі.

Уніяты выконвалі правас-
лаўны рэлігійны абрад, але
падпарадкоўваліся Ватыкану.
У новых умовах святар
Андрэй Дастваеўскі прыняў
падпарадкаванне Маскоўска-
скага патрыярхату. А вось
родны брат дзёда пісьмен-

Міхаіл Андрэевіч Дастваеўскі і Марыя Фёдарэўна
Нячаева, бацькі Ф.М.Дастваеўска. Мастак А.Папоў.

Дарожны ўказальнік каля вёскі Дастваева.
Іванаўскага раёна, Брэсцкая вобласць.

Дастваеўскія: карані роду

Дастваева. Помнік Ф.М.Дастваеўскаму.

ніка, Ян (Іван) Дастваеўскі,
які жыў у тых жа краях, быў
адхілены ад служэння “за
ўстойлівую прыхільнасць да
ўніяцтва”.

**БАЦЬКА
ПІСЬМЕННИКА,
УРАЧ ПА ЎКАЗЕ
НОВАГА ЎЛАДАРА**

Сын Андрэя Дастваеўскага
Міхаіл па прынятай трады-
цыі павінен быў успадкаваць
духоўную спадчыну башкі і
11 снежня 1802 года ён пад-
леткам разам са сваім ма-
лодшым братам Львом быў
вызначаны ў духоўную семі-
нарыю пры Шаргародскім
Мікалаеўскім манастыры.

Навучаўся ён “за ўласныя
сродкі” пазэзі і рыторыцы (за
навучанне плаціў бацька); да
навуц быў “препониант”. Ал-
нак, правучыўшыся ў семіна-
рыі каля трох гадоў, Міхаіл
вымушаны быў вучобу пера-
пыніць.

У Еўропе ўжо ішла вайна
з Напалеонам, і ў гэтай вай-
не, пакуль яшчэ на чужой
тэрыторыі, прымала ўдзел
і Расія. Згодна з імператар-
скім указам ад 5 жніўня 1809
года сын былога ўніяцкага
святара Андрэя Дастваеўскага

Міхаіл Дастваеўскі ў скла-
дзе 120 чалавек быў накіраваны
праз Падольскую медыцын-
скую ўправу ў Маскоўскае
аддзяленне імператарскай
Медыка-хірургічнай акадэміі
“па патрэбе ў лекарах падчас
апошняй супраць Француз-
аў вайны” (так гаварылася
ва ўказе). У кастрычніку таго
ж года Міхаіл быў залічаны
ў якасці казённага выхаван-
ца акадэміі па медыцынскай
частцы.

Кажучы сучаснай мовай,
міжнародна-палітычнае ста-
новішча таго часу было даволі
напружаным.

У сакавіку 1809 года Расій-
ская імперыя, пасля двух-
гадовага перамір’я, аднавіла
вайну з Турцыяй. У выніку
расійска-шведскай вайны
1808 — 1809 гадоў Фінлян-
дыя была далучаная да Расіі.

У чэрвені — ліпені 1809-га
Расія ўжо ваюе з Аўстрыяй.
У яе выніку тэрыторыя Тар-
нопальскага краю (былая
землі Аўстрыйскай імперыі,
усходняя Галіцыя) “адыйшлі”
ад Аўстрыі да Расіі. Штэн-
брунскі дагавор у кастрычні-
ку 1809 года замацаваў гэты
факт, зыходзячы з таго, што
Расія на той момант высту-
пала ў гэтай вайне саюзнікам

Францыі. Але ўзаемная неза-
даволенасць двух саюзнікаў
нарасталася. Два “ўладары све-
ту”, як называлі тады Алякс-
сандра I і Напалеона, ішлі да
непазбежнага сутыкнення. У
крокмі свеце насцяпала вя-
лякая вайна.

Вось у такі няпросты час
малады чалавек, выхаваны
ў традыцыях адной краіны,
“па найвысокаму ўказу” расій-
скага самалдзержжа трапіў у
краіну для сябе новую і, на-
пэўна, малавядому. Міхаіл
Андрэевіч у сілу абставін не
працягнуў справу бацькі —
стаў лекарам, а не святаром.
Яго малодшы брат Леў за-
стаўся ў бацькоўскай хаце і
святаром стаў...

**ВАЙНА 1812 ГОДА
ВАЧАМІ ЮНАГА
ХІРУРГА**

Курс імператарскай Меды-
ка-хірургічнай акадэміі быў
разлічаны на чатыры гадзі,
пяты год адвоззіўся на ра-
боты ў шпіталі. Выхаванцы
першага і другога класа на-
зываліся вучнямі, трэцяга і
чацвёртага — студэнтамі; ім
прывоўваліся правы сту-
дэнтаў Маскоўскага ўнівер-
сітэта.

Пачынаючаму маладому
лекару Міхаілу Дастваеўскаму
было тады 23 гады. Гэта і быў
будучы бацька пісьменніка
Ф.М.Дастваеўскага. Напера-
дзе яго чакалі вялікія выпра-
баванні: шмат цяжкай пра-
цы, крыві, бяссонных начэй
у якасці ваеннага практыку-
ючага хірурга... Два “ўладары
свету”, Напалеон і Аляксан-
дра I, сутыкнуліся. Крохкі
свет разляцеўся ў бразгату.
Войскі Напалеона перайшлі
Нёман і пачалі сваё прасоў-
ванне на ўсход — да Масквы.

Ужо з пачаткам вай-
ны Маскоўскае аддзяленне
імператарскай Медыка-хі-
рургічнай акадэміі разгортвае
афіцэрскі шпіталь у Лефор-
тава і Галавінскім палацы:
некалі палац быў пабудаваны
для імператрыцы Лізаветы
Пятроўны — цяпер тут хірур-
гічнае аддзяленне.

Ад 9 жніўня ў Маскву сталі
прыважаць першыя вазы
з параненымі і хворымі, па-

цярпельмі ў ваенных дзея-
ннях яшчэ пад Віцебскам
і пры адступленні рускага
войска ад Смаленска. Генера-
л-губернатар Масквы граф
Фёдар Растагчын арганіза-
ваў корпус лекараў і фель-
чараў, сам наведваў хворых
у Галавінскім палацы. Аб-
станоўка там, мяркуючы па
архіўным дадзеным, была вель-
мі пажэякая...

І верасня, калі пытанне
аб пакіданні Масквы было
ўжо вырашана, лёс шматлі-
кіх параненых усё яшчэ быў
не вызначаны. Граф Растаг-
чын піша ў гэты дзень жонцы
адчайны ліст, прыводзячы яго
па-руску: “Бросай 22 ты-
сячы раненых, а ешце пытаюць
надежду после этого сража-
нья и *царствовать!*” Зразу-
мела, што толькі ўшчыльнаю
набліжаная катастрофа можа
растлумачыць гэты нейма-
верны для чыноўніка такога
ўзроўню тон. Але да канца
таго ж дня ўсё-ткі аддацца
загад аб вывадзе з Масквы
шпіталю. Больш за 20 тысяч
параненых змяшчаюцца на
падворы, тысячы афіцэраў
і ніжніх чыноў, якія могуць
ісці самастойна, сыходзячы з
Масквы пешшу. Міхаіл ідзе
за адыходзячай арміяй...

У шматлікіх тылавых ва-
енных шпіталях, па-сут-
насці, яшчэ зусім малады
чалавек Міхаіл Дастваеўскі
безперапынна аперыруе —
стомлены, брудны, васьмы.
Тут ён спаўнаў вайну вачы-
ма і сэрцам тылавага хірур-
га. Тут ён убачыў незлічоныя
пакуты, перадсмяротную
агонію яшчэ жывых людзей,
пахаванне мёртвых целаў і
трупаў коней з мэтай прад-
ухілення эпідэміі... Тут жа
яго ўменне і старанні ўпер-
шыню былі адзначаны пер-
шым медалём...

У жніўні 1813 года Міхаіл
Андрэевіч прызначаны ў
штаб-лекары 1-га аддзялення
Баралінскага пяхотнага па-
лка, а праз тры гады ён ста-
новіцца штаб-лекарам палка
з акладам 1-га класа, за працу
яму плаціць 500 рублёў у год.
У адпаведнасці з чынам штаб-
лекар быў унесены ў кнігу на-
шчадкавага дваранства.

**МАРЫІНСКАЯ
БАЛЬНІЦА
ДЛЯ БЕДНЫХ...**

Толькі праз 8 гадоў пасля
вайны 1812 года, у самым
канцы 1820-га, штаб-лекар
Міхаіл Дастваеўскі падае ў ад-
стаўку з ваеннай службы.

З выпіскі Медыцынска-
га дэпартаменту Ваеннага

міністэрства: “Медыцын-
скі дэпартамент Ваеннага
міністэрства гонар мае па-
ведаць, што ардынатар
Маскоўскага медыцынскага
шпітала штаб-лекар Міхаіл
Дастваеўскі 16 бягучага ліста-
пада па праўшні яго... зво-
льнены ад службы”.

У якасці звычайнага гра-
мадзянскага ўрача гэты ча-
лавец, які перажыў жахі ва-
еннага ліхалецця, у студзені
1821 года вызначаны ў Мас-
коўскую Марыінскую баль-
ніцу для бедных на пасаду
“лекара пры аддзяленні пры-
ходзячых хворых жаночага
полу”.

На гэты час ён каля года
ўжо жанаты на Марыі Фё-
дараўне, народжанай Няча-
евай. Башка Марыі Фёда-
раўны, Фёдар Цімафеевіч
Нячаеў — “купец 3-й піль-
ды Сыром’ятной свабоды”
быў дастаткова багатым ча-
лавекам, “знакамітым грама-
дзянінам”.

Маскоўская бальніца, у
якой даручылі займацца ля-
чэбнай практыкай адстаў-
ноў штаб-лекару, была ад-
крыта пры падтрымцы ўдавы
Паўла I, імператрыцы Марыі
Фёдараўны. Лякарня знахо-
дзілася ў старым маскоўскім
раёне, названым *Божодка*,
— здаўна звязаным з бед-
нымі і ўбогімі. Тут на могіл-
ках знаходзілі свой апошні
прытулак людзі “бязродныя і
невядомыя”, зліодзі і забой-
цы і іх неапазнаная ахвяры.
На змрочнай ўскраіне і была
ўладкаваная маскоўская ба-
льніца для бедных. “Беднасць
ёсць першае права на пры-
нісць ў бальніцу” — такое
правіла ўстанавіла сама ўдава-
імператрыца Марыя Фёда-
раўна. У памяць пра забітага
мужа, імператара Паўла I, яе
адкрылі ў 1806 годзе...

Малады доктар з жонкай
і маленькім сынам (у іх ужо
ёсць першынец Міхаіл) за-
ймае невялікі флігэль у ніж-
нім паверсе бальніцы. Усе
яе супрацоўнікі таксама жы-
вуць у лячэбных карпусах.

У 1827 годзе лекару Мас-
коўскай Марыінскай бальні-
цы Міхаілу Дастваеўскаму за
выдатную службу і выслугу
гадоў быў прызначаны чын
калежскага асэсара, які даваў
права на нашчадкавае дваран-
ства.

30 кастрычніка ў мужа і
жонкі Дастваеўскіх — Міхаіла
і Марыі — нарадзіўся другі
сын, Фёдар.

“Нарадзілася немаўля, у
доме бальніцы для бедных, у
штаб-лекара Міхаіла Андрэ-
евіча Дастваеўскага, — сын
Фёдар. Малітваваў святар
Васіль Ільін, пры ім быў дзек
Герасім Іваноў”. Гэты карот-
кі метрычны запіс аб нара-
джэнні дзіцяці ў “Кнігі для
запісу ахрышчаных і аплетых
ў царкве Пятра і Паўла, што
пры лякарні для бедных за
1814 — 1823 гады” быў про-
стым і неарыгінальным.

Аднак лёс самога нована-
роджанага хлопчыка — Фё-
дара Дастваеўскага — быў не
вельмі простым і даволі не-
ардынтарным. Але гэты ўжо
зусім іншая гісторыя...

Сяргей БУРАКОВ

Пакліканы гісторыяй — Яўзебі Лапацінскі

Пра сьліннага ў свой час архівіста Яўзебія Лапацінскага (1882 — 1961), на жаль, і да гэтага часу ў Беларусі ведаюць адзінкі. Вельмі спадзяемся, што наша публікацыя справакуе ўвагу да прац архівіста, прасьветаных гісторыі мастацтва ВКЛ, частка якіх застаецца ў рукапісах. Думаю, чытачу будзе цікава даведацца і пра беларускі шляхецкі род Лапацінскіх, карані якога сягаюць у часы князя Вітаўта і бітвы пад Грунвальдам.

Ян-Нікадзім Лапацінскі.

Касьцёл Найсвяцейшай Панны Марыі. 3 малюнка Напалеона Орды.

Зміцер ЮРКЕВІЧ

ЛАПАЦІНСКІЯ ГЕРБА "ЛЮБІЧ"

Прадаўнікі дзвюх ліній Лапацінскіх, беларускай (вялікалітоўскай) і польскай, сваім прапачурам лічылі нейкага Вінгельма з Лапаціна, які памёр 14 ліпеня 1410 года на Марсавым полі блізу вёсчкі Грунвальд. Нібыта рыцар Вінгельм прыкрыў ад крыжачкага мяча караля Ягайлу, такім чынам выратаваў таго ад немінучай смерці. За гэты подзвіг сын Вінгельма, Багдан, нібыта атрымаў маёнтак Лапацін ля Мсціслаўля, закладаючы трывалы падмуркі беларускай галіны. Так гэта было ці не — зараз адказаць не проста. Для нас важна тое, што каля пяцісот гадоў прадаўнікі гэтага роду адтрымвалі далёка не апошнія ролі ў гісторыі ВКЛ.

Заснавальнікам старэйшай, Мсціслаўскай галіны, лічыцца прапраўнук Багдана Вацлаў (Базыль). Быў ён другім сынам мсціслаўскага (або менскага) пасадука Тэадора Лапацінскага і Алены Міхайлаўны. Пра Вацлава вядома не многа, але вядомае варта раставесці.

У 1558 годзе маскоўскі цар Іван IV Жалхівы распахаў гэтак званую Лівонскую вайну (1558 — 1583). Шукуючы выйсьце да Балтыйскага мора, цар не доўга думаючы, абвешчуў тэрыторыю Лівонскага ордэна (сённяшнія Латвія і Эстонія) спрадвечнай рускай зямлёй. ВКЛ, якое ў верасні 1557 года падпісала з Лівонскім ордэнам дамову аб ўзаемнай абароне, на заключэньне дапамозе выставіла ўмову аб поўным падпарадкаваньні ордэна ВКЛ. Хоць гэта і аб'ядала пазней непрыемнасьці з боку Масквы. Так і здарылася. 28 лістапада 1561 года князь Мікалай Радзівіл Чорны падпісаў дамову з апошнім магістрам Лівонскага ордэна Готхардам Кетлерам аб тым, што Ордэн становіцца васа-

Ігнат Лапацінскі. Фота каля 1860 года.

лам ВКЛ і Польшчы. ВКЛ распачынае баявы дзеянні па абароне тэрытарыяльных набыткаў. А вясной 1562 года маскоўскія войскі ўварваліся на тэрыторыю ВКЛ. Запалалі беларускія гарады — Мсціслаў, Орша, Шклоў, Віцебск... на доўгія гады быў захоплены Полацк, дзе Іван Жалхівы ўстроіў цыннічную расправу з месіччамі. Але войскі ВКЛ не далі прабіцца Жалхівам ў цэнтр сённяшняй Беларусі.

Такія сумныя вынікі пачатку вайны прывялі да Люблінскай уніі (1569 год), у выніку якой з'явілася новая дзяржава, якая з'яўдала Польскае каралеўства і Вялікае Княства Літоўскае — Рэч Паспалітая Дзвюх Нацый. У наступным годзе ўжо Рэч Паспалітая замірылася з Іванам Жалхівым, але ненадоўга.

14 снежня 1575 года (каранаваны ў 1576 годзе) каралём і вялікім князем Рэчы Паспалітай абраўся сьліныныя вянгерскі вайсковец Стафан Баторый. Сваёй сталіцай, каб быць больш вольным ад уплываў Вільні і Варшавы, ён зрабіў Гародню, атабарыўшыся ў Старым замку. З ім гэтага караля і вялікага князя звязана намала важных старонак гісторыі ВКЛ. Па-першае, у 1579 годзе ён пераўтварыў у акадэмію езуіцкай калегіуму ў Ві-

льні. Па-другое, сваёй граматай зацвердзіў, што ВКЛ і Польшча ў складзе федэратыўнай дзяржавы з'яўляюцца раўнапраўнымі дзяржавамі. Па-трэцяе, абавязваўся не прызначаць палкаў на вайсковыя ўралы ў ВКЛ, пашыраць межы апошняй і соймаі праводзіць па чарзе, то ў ВКЛ, то ў Польшчы. Зразумела, такія паставы вельмі не ўхваляліся ў Польшчы, якая разглядала ВКЛ "справеку польскімі землямі".

Згаданы вышэй Вацлаў, прамы продка архівіста Яўзебія Лапацінскага, не быў у баку ад тых падзей. 26 чэрвеня 1579 года ён, дваранін Стафана Баторыя, быў адпраўлены паслом у Маскву. Вёз ён "Акт абвешчэння вайны Вялікаму Княству Маскоўскаму". Паводле інструкцыі Вацлаў мусіў старанна занатоўваць усё, што атрымаецца ўбачыць, а скажаць мо толькі тое, што "кароль зыходзіць з войскам". Згодна з працэдурай абвешчэння вайны Лапацінскі перадаў акт Івану Жалхівам, трымаючы ў другой руцэ агонь перацярэгам, што за гэта можа запыліць галавой. Бо ўсё выдатна, ведалі шалёны характар цара. Але запыліў ён толькі зьяўленнем, адкуль праз некалькі

Мікалай-Тадэвуш Лапацінскі. Портрэт XVIII ст.

Марыя з Шумскіх Лапацінская. Са збораў Лапацінскіх.

месяцаў быў вызвалены і адпраўлены назад. Прычым цар апраўдваўся перад Баторыем, нібыта пасол быў пасалжаны ў вязніцу не ім, бо "яго ў тую часу не было ў Маскве". Але наступным паслам паабяцаў смерць.

У 1601 годзе, памятаючы ўчынак Лапацінскага, былі напісаны правалы для паслоў, якім падпісвалася "несці свой пасаляскі абвясак годна і няглядзячы ні на якія пагрозы".

У далейшым Вацлаў стаў інстыгтарам літоўскім (да 1581 года), а потым разам са сваякмі (удавой брата Аляксандра Людмілай і малодшым братам Мікалаем) атабарыўся ў родавым Лапаціне. Тут прышоў на свет, падаецца, адзін сын Вацлава — Ян (1590 — 1653), будучы ротмістр мсціслаўскі.

Частку радавода нашчадкаў "Вінгельма з Лапаціна", дарчыні даволі добра распаўсюджана даследчыкамі, мы прапусцілі. Згадаем толькі,

што галін у гэтага роду было даволі шмат і геаграфічна Лапацінскія з цягам часу распаўсюдзіліся па ўсёй тэрыторыі ВКЛ ад Мсціслаўскага ваяводства да Жамойцкага княства. Часам, нават сягуючы на сенатарскія крэслы, як, напрыклад, прапрапрадзед Яўзебія Мікалай-Тадэвуш Лапацінскі (1715 — 1778), які меў уралы ваяводы Берасцейскага ваяводства і пісара вялікага літоўскага. Варта адзначыць і брата Мікалая Ігната-Блажэя-Станіслава Лапацінскага (1722 — 1776). У юнацтве быў пажам караля Станіслава Лішчынскага, вучыўся ў езуітаў і піяраў. З малых гадоў вылучаўся літаратурнымі здольнасцямі. Пісаў прамовы, якія атрымлівалі высокі адзнакі педагогаў. Улада пераклаў вершам з лаціны тры творы езуіта Антона Клаўса. Браў актыўны ўдзел у грамадскім і палітычным жыцці краіны, быў судзей, паслом на соймы, дэпутатам на Трыбунал і іншае. Нясвіжскія Радзівілы (Міхал "Рыбанька" і яго сын Караль "Пане Каханьку") вылучалі яго як іх "прывольніка, які праішоў выпрабаванне". Быў меркаваным аўтарам сатырычнай камедыі "Perekinczyk", у якой арышт расійскімі войскамі паслоў прыпісваўся прымаву Падоскаму. Шмат цікавых здарэнняў было ў яго жыцці, частку з іх ён змясціў у сваім дзённіку "Dziennik życia Ignacego Lopacinskiego pisarza skarbowego Wielkiego Kstestwa Litewskiego brata rodzonego wojewody brzeskiego", а таксама ў "Podroz JW. Jana i Ignacego Lopacinskich z JO. X-ciem Sapieha, koadiutorem, za granica odbyta". Гэтыя творы былі апублікаваны ў 1850-х гадах. Жанаты ён быў на прадаўніцы старога роду Прозараў Юдыне, сястры віцебскага ваяводы Юзафа Прозара (1723 — 1788). Дарчыні, Францішак Смуглевіч пакінуў партрэт сям'і Прозараў, дзе выява самога Юзафа змешчана ў атачэнні ягоных нашчадкаў.

Згадаем, што Лапацінскія розных галін у сваяцтвам былі павязаны з Тышкевічамі, Кастравіцкімі, Рушчыцамі, Манюшкамі і многімі іншымі беларускімі шляхецкімі і магнатскімі родамі.

Ад Яна маёнтак перайшоў да яго малодшага брата Тамаша-Ігната (1753 — 1817), каралеўскага двараніна, пазней дрысенскага маршала. Як піша Людміла Хмялеўская, з невядомай прычыны Тамаш забраў з Лівоніі ўсе зборы, архівы і перабраўся ў Сар'ю, якая да XX стагоддзя выконвала функцыю цэнтральнай сядзібы. У шлюбце з Барбарай Шалурскай Тамаш меў толькі аднаго сына Юзафа-Мікалая (1784 — 1835), таксама, як і бацька, дрысенскі маршал.

Трошкі больш скажам пра сына Юзафа Лапацінскага — Ігната-Дамініка (1822 — 1882), маршалак шляхты дрысенскага павета. Напярэдадні паўстання ў 1863-га ён уваходзіў у "напаўлегальную апазіцыю", якая дабілася аднаўлення дзеяння Статута ВКЛ, адкрыцця Віленскага ўніверсітэта. Самавольна адкрыў школу ў Сар'і, за што ледзь не патрапіў у Сібір (заплатіў за добры намер 10 000 рублёў штрафу). У паўстанні 1863 года ён адыраў даволі значную ролю, уваходзіў у кіруючыя органы, пісаў аповесці, але нейкім чынам не патрапіў пад рэпрэсіі. Пабудоваў у Сар'і касцёл, дакладную копію віленскага касцёла святой Ганны. У шлюбце з Марыяй з Шумскіх Ігнат меў дачку Сафію, якая выйшла замуж за прадаўніку вядомага роду Жавускіх (Равускіх) Фелікса. А таксама двух сыноў — Юзафа, (памёр у маленстве) і Станіслава, бацьку героя нашай публікацыі Яўзебія.

САРЫЙСКАЯ ГАЛІНА

Хоць род Лапацінскіх і заступовае ўвагі беларускіх даследчыкаў, на сёння адзінай працай, якая знаёміць нас з адной з галін роду, з'яўляецца кніга Людмілы Хмялеўскай "На Беані Рэці ў Сар'і". Выйшла яна ў серыі "Маёнткі і лодзі" ў 2001 годзе. На падставе вялікай колькасці матэрыялаў, у тым ліку архіўных, аўтары ўдалося паказаць частку гісторыі роду, якая вядома як Сарыйская, ад маёнтка ў Сар'і. Мясцічка (сёння аграпрадук) вядома з 1506 года, калі належала Сапегам. Да Лапацінскіх яно перайшло

у 1753 годзе. Першым з Лапацінскіх у гэтых мясцінах з'явіўся Мікалай-Тадэвуш Лапацінскі, згаданы вышэй. Але праз нейкі час ён перанёс сваю рэзідэнцыю ў Чурывавічы, якую набыў ад "нейкага Клячкоўскага". Маёнтак быў перайменаваны ў гонар бацькі Мікалая Лявона — Лявонпаль (над Дзвіной). У сям'і Мікалая і Барбары з Копшыў нарадзілася пяць сыноў, і пасля смерці галоўнай сям'і маёнтак перайшоў да старэйшага сына Яна-Нікадзіма (1747 — 1810) мсціслаўскага староства, жанатага ваяводы Андрэя Агінскага, родная сястра Міхала Клеафаса Агінскага.

Ян-Нікадзім не толькі развіваў гаспадарку ў Лявонпалі, але і вылучаўся мастацкімі здольнасцямі. Спрабаваў свае сілы ў гравіроўцы, скульптуры, малюнку. Займаўся калекцыянаваннем і выступаў як мецэнат творчых асобаў. Па яго загадзе ў Лявонпалі была ўзнёсена калона ў гонар канстытуцыі 3 мая 1791 года.

Згадаем, што Лапацінскія розных галін у сваяцтвам былі павязаны з Тышкевічамі, Кастравіцкімі, Рушчыцамі, Манюшкамі і многімі іншымі беларускімі шляхецкімі і магнатскімі родамі.

Ад Яна маёнтак перайшоў да яго малодшага брата Тамаша-Ігната (1753 — 1817), каралеўскага двараніна, пазней дрысенскага маршала. Як піша Людміла Хмялеўская, з невядомай прычыны Тамаш забраў з Лівоніі ўсе зборы, архівы і перабраўся ў Сар'ю, якая да XX стагоддзя выконвала функцыю цэнтральнай сядзібы. У шлюбце з Барбарай Шалурскай Тамаш меў толькі аднаго сына Юзафа-Мікалая (1784 — 1835), таксама, як і бацька, дрысенскі маршал.

Трошкі больш скажам пра сына Юзафа Лапацінскага — Ігната-Дамініка (1822 — 1882), маршалак шляхты дрысенскага павета. Напярэдадні паўстання ў 1863-га ён уваходзіў у "напаўлегальную апазіцыю", якая дабілася аднаўлення дзеяння Статута ВКЛ, адкрыцця Віленскага ўніверсітэта. Самавольна адкрыў школу ў Сар'і, за што ледзь не патрапіў у Сібір (заплатіў за добры намер 10 000 рублёў штрафу). У паўстанні 1863 года ён адыраў даволі значную ролю, уваходзіў у кіруючыя органы, пісаў аповесці, але нейкім чынам не патрапіў пад рэпрэсіі. Пабудоваў у Сар'і касцёл, дакладную копію віленскага касцёла святой Ганны. У шлюбце з Марыяй з Шумскіх Ігнат меў дачку Сафію, якая выйшла замуж за прадаўніку вядомага роду Жавускіх (Равускіх) Фелікса. А таксама двух сыноў — Юзафа, (памёр у маленстве) і Станіслава, бацьку героя нашай публікацыі Яўзебія.

І гісторыя будзе расказа-на ў наступнай частцы.

МУЗЕЙ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
г. Мінск, вул. Леніна, 20.
Тэл.: 397 01 63 (экскурсійнае бюро)

Пастаянныя экспазіцыі:

- "Мастацтва Беларусі XII — XVIII стст.;"
- "Мастацтва Беларусі XIX — пач. XXI стст.;"
- "Мастацтва Беларусі XX — пач. XXI стст.;"
- "Мастацтва Расіі XVIII — пач. XX стст.;"
- "Мастацтва краін Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XVI — XX стст.;"
- "Мастацтва краін Усходу XIV — XX стст.;"

Выставы:

- Выстава "Ян Дамель. Палатно. Папера. Лічба" — да 27 студзеня.
- Выстава "Мастакі маладзечанскага краю" — да 31 студзеня.
- Выстава "Фарбы як гукі: аб чым гавораць карціны глухих дзяцей?"
- "Фердынанд Рушчыц": віртуальная выстава да 150-годдзя з дня нараджэння.
- Віртуальная выстава "Вангогісты Гаген" (да 80-годдзя з дня нараджэння Вітала Чарнабрысава).

- Віртуальная выстава "Юбілей беларускага камсамола", прысвечаная 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.
- Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны "Аб Вялікай Айчыннай..."
- Спецпраект "Зімовыя канікулы ў Мастацкім" — да 19 студзеня.

Філіялы музея

МУЗЕЙ "ДОМ ВАНЬКОВІЧАў. КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА І ПАЛОВЫ XIX СТ."

г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 33а.
Тэл.: 358 88 78

- Каляндная праграма "У гасцях у казкі".

Пачатак а 17-й.

Пастаянныя экспазіцыі:

- "Інтэр'еры шляхецкай сядзібы".
- "Жыццё і творчасць Валенція Ваньковіча".
- "Сядзібны партрэт XVII — сяр. XIX стст.".
- Выстава "Эпоха рамантыкаў. Ваньковіч і яго час" — да 19 лютага.

МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА ў в. РАЎБІЧЫ

Спарткомплекс "Раўбічы", Мінскі раён. Тэл.: 507 44 69.

- Пастаянная экспазіцыя.
- Выстава "Повязь часоў", якая знаёміць з багаццем вобразаў традыцыйнага ручніка.
- **Займальны майстар-клас** па саломалляцтву, вырабу традыцыйных лялек, пляценні паясоў (бранзалетаў). Патрапіць на майстар-клас можна ў любы працоўны дзень музея: серада-нядзеля з 10.00 да 17.00. Папярэдні запіс абавязковы.
- Праграма "На Каляды ў музей" (транспарт ад школы да музея і назад, экскурсія, майстар-клас па саломалляцтві, выступленне калядоўшчыкаў, майстар-клас па традыцыйных танцах, народныя гульні, пачастунак). Папярэдні запіс абавязковы.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЦЭНТР СУЧАСНЫХ МАСТАЦТВАў РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. Нярасава, 3
Тэл.: 399-09-79

Час працы: серада-нядзеля з 12:00 да 20:00

- Выставачны праект "Новы год. Анталогія святя".
  - Выстава з музейнай калекцыі НЦСМ да 80-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Мулявіна "Край ты мой любімы".
  - Выстава Максіма Петрула "Максімалізм".
- г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 47
Тэл.: 242-78-14

У МІНСКУ ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" МОЖНА НАБЫЦЬ У НАСТУПНЫХ КРОПКАХ:

магазіны "Белсаюздрук"

Падземны пераход ст.м. "Пятроўшчына".

Падземны пераход ст.м. "Плошча Перамогі".

Проспект Незалежнасці, 44.

Вуліца Валадарскага, 16.

Час працы: аўторак-нядзеля

12.00-20.00

- Выстава "Лінія любові. Эратызм у творчасці вялікіх майстроў XX стагоддзя".

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАўНЫ МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

г. Мінск, пр-т Пераможцаў, 8.
Тэл.: +375 (17) 203 07 92, +375 (29) 144 07 92, +375 (17) 327 11 66.

- Музей працуе: аўторак, серада, пятніца, субота, нядзеля — з 10.00 да 18.00 (касы да 17.30), чацвер — з 12.00 да 20.00 (касы да 19.30) панядзелак — выхадны.
- Пастаянная экспазіцыя.
- Экспрэс-выстава "Музей у чамадане" (выязная ўслуга) — да 31 мая.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК "НЯСВІЖ"

г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19.
Тэл.: (8-01770) 2 06 60, 2 06 02; +37529 551 80 51, +37529 190 31 49.

Палацавы ансамбль

- Пастаянная экспазіцыя.
- Выставачны праект "Сапраўднае" мастакоў міжнароднага грамадскага аб'яднання "Еўразійская мастацкая садружнасць" — да 27 лютага.
- Выставачны праект "Пасядзім з густам!" (фатэлі і крэслы XVIII — XX стст. з фонду музея-запаведніка) + квэст-віктарына "Пасядзім, падумаем". Па папярэдніх заяўках. Да 5 красавіка.
- Міжнародны выставачны праект "Castrum doloris. Пахавальныя цырымоніі нясвіжскага двара". У складзе пастаяннай экспазіцыі.
- Міжнародны выставачны праект "Даспехі радзівілаўскага Нясвіжа" (артэфакты з калекцыі Музея Фіцвільма Кэмбрыджскага ўніверсітэта, Нацыянальнага гістарычнага музея

ПА ПЫТАННЯХ РАЗМЯШЧЭННЯ РЭКЛАМЫ ў ГАЗЕЦЕ "КУЛЬТУРА" звяртайцеся па тэлефоне +375 17 286 07 97 і па тэлефоне/факсе +375 17 334 57 41 альбо пішыце на электронны адрас [kultura@tut.by!](mailto:kultura@tut.by)

- і Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка "Нясвіж".
- У складзе пастаяннай экспазіцыі.
- Сектар *экскурсійнай і інфармацыйнай дзейнасці* Вул. Гейсіка, 1.
- Выстава работ Святыяны Курашовай "Актарыя. Курашова і Курашова" — да 28 лютага.
- *Рагуша* г. Нясвіж, вул. Савецкая, 3.
- Пастаянная экспазіцыя.
- Квэст "Выходкі старога захавальніка". Па папярэдніх заяўках.

ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"

г.п. Мір, Караліцкі раён, Гродзенская вобласць.
Тэл.: (8-01596) 2 82 90, (8-01596) 2 82 70.

- Пастаянная экспазіцыя.
- Тэатралізаваная экскурсія "Мірскі замак і яго ўладальнікі: шлях праз стагоддзі".
- Экскурсія з элементамі дэгустацыі "У гасці да Пана Каханку".
- Экскурсія з элементамі анімацыі і дэгустацыі "Мірскі замак. Гісторыя. Культура. Дэгустацыя".
- Тэматычная экскурсія з элементамі квэста для двух "Інтрыгі Купідона".
- Музейныя камунікатыўныя праграмы: "Табе, нашчадак, у добры дар...", "Ад усяго сэрца — самы лепшы пачастунак", "Капрызы моды ракако".
- Дзіцячая тэатралізаваная экскурсія "Чароўная гісторыя ў Мірскім замку".
- Правядзенне вясельных цырымоній, святкаванне гадавіны вяселля.
- Музейная фотапляцоўка.
- Квэст "Таямніца двух куфраў".

Да юбілею народнай артысткі

У гонар знакамітай балерыны і педагога Клары Мальшавай галоўны балетмайстар Вялікага тэатра Беларусі Юры Траян адкрыў святочны вечар. Ён паведаміў, што на самым пачатку свайго творчага шляху яны танцавалі на адной сцэне з Мальшавай, яна ж была і яго педагогам-рэпетытарам. Клара Мікалаеўна выхавала далёка не аднаго прадстаўніка калектыву Вялікага. У гэты вечар народнай артыстцы Беларусі жадалі самага галоўнага — здароўя. Сама вінаватая імпрэзэ, якой у снежны споўнілася 85 гадоў, сказала шчырыя словы ўдзячнасці тэатру і глядачам. Як паведамляе сайт Вялікага тэатра (bolshoibelarus.by), пасля ўрачыстай часткі зайграла музыка Мінкуса — пачаўся балет "Дон Кіхот".

Фота з сайта Вялікага тэатра Беларусі

ТЭАТРЫ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, пл. Парыжскай камуны, 1. Тэл./факс: 334 11 56.

- 23, 30 — Музычная інтэрактыўная праграма для дзяцей. Пачатак а 12-й.
- 23 — "Аїда" (опера ў 4-х дзеях) Дж.Вердзі. Дырыжор — Алег Лясун.
- 24 — "Эсмеральда" (романтычны балет у 3-х дзеях) Ц.Пуні. Дырыжор — Мікалай Калядка. Пачатак а 18-й.
- 24 — Канцэрт "Каханьня нягучныя словы" (з цыкла "Вечары з "Серэндаі"). Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 18.30.
- 26 — "Чароўная флейта" (опера ў 2-х дзеях). Дырыжор — Іван Касцяжін.

- 27 — "Карсар" (балет у 3-х дзеях) А.Адана, Ц.Пуні, Л.Дэліба, Р.Дрыга, П.Альдэнбургскага. Дырыжор — Мікалай Калядка.
- 27 — Канцэрт "Спявай! Танцуй! Люби! Жыві!" Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 19.30.
- 28 — "Князь Ігар" (опера ў 2-х дзеях з пралагам і эпілогам) А.Барадзіна. Дырыжор — Дзмітрый Мацвіенка.
- 29 — "Анюта" (балет у 2-х дзеях) В.Гаўрыліна. Дырыжор — Алег Лясун. Пачатак а 19-й.
- 30 — "Кармін" (опера ў 3-х дзеях) Ж.Бізэ. Дырыжор — Іван Касцяжін.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ "РЭСПУБЛІКАНСКІ ТЭАТР БЕЛАРУСКАЙ ДРАМАТУРГІІ"

г. Мінск, вул. Крапюткіна, 44. Тэл./факс: 154 04 44.

- 23 — "Таямніца чароўнага календара" (музычны

- дэтэктыв) М.Варфаламеева. Пачатак аб 11-й.
- 23 — "Кар'ера доктара Рауса" (гістарычна недакладная трагікамедыя) В.Марціновіча.
- 25 — "Сіндром Медзі" (трагедыя) Ю.Чарняўскай.
- 27 — "Беларусь. Дыдактыка" (дарога да сябе). Дзеючыя асобы — народная артыстка Беларусі Таццяна Мархель і музыка Дзмітрыя Лук'ячыка.
- 28 — "Гэта ўсё яна" (драма) А.Іванова.
- 30 — "Шлюб з ветрам" (песня ў адной дзві) Я.Карняга, К.Аверкавай.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ БЕЛАРУСКІ ТЭАТР "ЛЯЛКА"

г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2. Тэл.: (8-0212) 36 32 50.

- 24 — "Цудоўная скрыня з зялёным гаршком" (казачная гісторыя па матывах шведскіх казак у 2-х дзеях).